

Interreg

Latvija-Lietuva

European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

Agroturizmo produktų kvalifikaciniai reikalavimai

Kas yra tradicinio ūkininkavimo turizmo produktai?

Tradicinio ūkininkavimo turizmo produktai (sutrumpintai – agroturizmo produktai) tai -lankytojams atviri ūkiai ir sodybos, muziejai ir kitos vietos, kurias galima aplankyti ir pažinti tradicinį ūkininkavimą ar pamatyti privačiose kolekcijose esančius tradicinio ūkininkavimo eksponatus. Ūkiuose ir sodybose gali būti teikiamos paslaugos: ūkio ar sodybos apžiūra, ekskursijos ir edukacinės programos, atskleidžiančios ūkininkavimo ir gamybos procesus nuo tradicinių iki šiuolaikinių (žuvų rūkymas, duonos kepimas, keramika ir t.t.); lankytojų apgyvendinimas; interaktyvios pramogos; produktų degustacijos; produktų ir suvenyrų pardavimas. Paveldo aspektas gali apimti įvairiapusę laiko ir kultūros įtaką, palikusią pėdsakus šiandieniniame kaimo gyvenime ir žemės ūkio veikloje.

Bendrieji kriterijai:

1. tradicinio ūkininkavimo pasiūla kaimo turizme turėtų apimti ir supažindinti su produktais, susijusiais su ūkininkavimu, gyvulininkyste, žuvininkyste, maisto gamyba ar amatais, ir kurie yra paveldėti iš mažiausiai vienos kartos bei vystosi šiuolaikinėje visuomenėje.
2. Tradicinio ūkininkavimo turizmo produktai ir paslaugos privalo turėti aiškią koncepciją, pavadinimą ir aprašymą.
3. Tradicinio ūkininkavimo turizmo produktai turi būti siūlomi bent vienu iš šių būdų: šeimininko ar ūkio/sodybos gido vedama ekskursija; gaminių degustacijos, gamybos proceso demonstravimas, galimybė lankytojams dalyvauti viename iš ūkio darbų, edukacinė programa, ūkio parduotuvė, kurioje parduodama ūkio produkcija ir/arba suvenyrai, bet koks kitas novatoriškas ir įdomus būdas prisistatyti.

4. Pateikiant informaciją apie tradicinį ūkininkavimą raštu, žodžiu, audiovizualinėje ar kitokioje paskaitoje, turėtų būti aiškinama apie atitinkamo gaminio kilmę, jo gamybos procesą, atsiradimą Lietuvoje, vystymąsi ir šiuolaikinį pritaikymą.
5. Tradicinio ūkininkavimo objektai, pvz. darbo įrankiai, amatininkų ir kiti gaminiai, turi būti išsaugoti ar atnaujinti iki geros būklės ir išvaizdos.
6. Privaloma laikytis įstatymais nustatytų lankytojų priėmimo saugumo reikalavimų, užtikrinti tinkamą infrastruktūrą ir inventorių (pvz., automobilių stovėjimo aikštelė, tualetai lankytojams ir t.t.).
7. Šeimininkai ir/arba lankytojus priimančias personalas turėtų būti apsirengę atitinkamai pagal agrarinio paveldo gaminio temą ar rūbai turėti su ūkio/sodybos veikla susijusių elementų (ūkio ar sodybos logotipą ir pan.)
8. Rekomenduojama pasiūlyti pardavimui teminius arba ūkyje/sodyboje pagamintus suvenyrus.
9. Rekomenduojama šeimininkams ir darbuotojams vesti ekskursijas užsienio kalbomis, panaudojant atitinkamos srities žodyną.

Žemės ūkis - javai, daržovės, vaisiai ir uogos:

- Pristatomos tradicinės grūdų, daržovių, vaisių ir uogų veislės, istoriškai augintos ar veistos šalyje, regione ar konkrečioje Lietuvos teritorijoje, jų auginimo metodai ir priemonės, produktai ir plėtra iki šių dienų.
- Paaškinama, koku istoriniu ar kultūriniu etapu šios veislės, jų auginimo ir perdirbimo metodai buvo naudojami Lietuvoje.

Gyvulininkystė ir paukštininkystė:

- Pristatomos tradicinės naminių gyvulių ir paukščių veislės, istoriškai augintos ar veistos šalyje, regione ar konkrečioje Lietuvos teritorijoje, jų auginimo metodai ir priemonės, produktai ir plėtra iki šių dienų.
- Paaškinama, koku istoriniu ar kultūriniu etapu šios gyvulių ir paukščių veislės, jų auginimo ir perdirbimo metodai buvo naudojami Lietuvoje.

Žuvininkystė ir žvejyba:

- Pristatomos tradicinės upių ir ežerų žuvų veislės, kurios istoriškai augintos ar žvejotos šalyje, regione ar konkrečioje Lietuvos teritorijoje, jų auginimo ir žvejybos metodai bei priemonės, produktai ir plėtra iki šių dienų.
- paaiškinama, koku istoriniu ar kultūriniu etapu šios žuvų rūšys, jų auginimo ir žvejybos metodai buvo naudojami Lietuvoje.

Maisto gamyba:

- Pristatomi tradiciniai patiekalai, gaminti šalyje, regione ar konkrečioje teritorijoje, jų gaminimo metodai, priemonės bei plėtra iki šių dienų.
- paaiškinama, koku istoriniu ar kultūriniu etapu šie patiekalai ir jų gaminimo metodai buvo naudojami Lietuvoje.

Amatai:

- Pristatomi tradiciniai Lietuvos, regiono ar konkrečios šalies teritorijos amatai ir rankdarbiai, jų apdirbimo technologijos, įrankiai, produktai, vystymasis iki šių dienų.
- paaiškinama, koku istoriniu ar kultūriniu etapu šie amatai buvo naudojami Lietuvoje.

Projektą “Agroturizmo produktų vystymas, puoselėjant ūkininkavimo tradicijas Lietuvoje ir Latvijoje” finansuoja 2014–2020 m. Interreg V-A Latvijos ir Lietuvos programa.

Projekto tikslai

Projekto tikslas - sukurti ir skatinti tvarų tarpvalstybinį agroturizmo produktą, kuris yra prieinamas visoje programos teritorijoje Latvijoje ir Lietuvoje, tokiu būdu išsaugant kultūros paveldą, plėtojant ir propaguojant juo grindžiamus produktus ir paslaugas bei skatinant turistų skaičiaus padidėjimą regione. Šio agroturizmo produkto pagrindas bus ūkiai, kuriuose išlaikytos žemės ūkio, žuvininkystės, amatų, maisto produktų gamybos ir perdirbimo tradicijos.

Projekto rezultatai:

- 1) tradiciškai gaminami agroturizmo produktai (50 ūkių ir/ar sodybų Lietuvoje ir Latvijoje), įtraukti į 10 turistinių maršrutų;
- 2) metodinė medžiaga ūkiams ir sodyboms apie agroturizmo produkto kūrimą (produkto kriterijai, 3 knygų rinkinys, informaciniai seminarai, produktų akreditavimas ;
- 3) rinkodaros ir populiarinimo kampanija.

Bendras projekto biudžetas yra 235 881 Eur, iš kurių 200 499 Eur finansuojama Europos regioninės plėtros fondo lėšomis.

Programos svetainė: www.latlit.eu

Oficiali ES svetainė: www.europa.eu

Projekto informacija: <http://www.atostogoskaime.lt/agroturizmo-produktu-vystymas-puoselejant-ukininkavimo-tradicijas-latvijoje---lietuvoje>

Šis dokumentas parengtas naudojant Europos Sąjungos finansinę paramą. Už šio dokumento turinį atsako Lietuvos kaimo turizmo asociacija. Jokiomis aplinkybėmis negali būti laikoma, kad jis atspindi Europos Sąjungos nuomonę.

Istoriniai agroturizmo produktų kvalifikacinių reikalavimų aspektai

Tradicijas puoselėjančių ūkių, sodybų ar muziejų kuriami produktai – tai teikiamos paslaugos žemdirbystės, gyvulininkystės, žuvininkystės, maisto gamybos ar amatininkystės srityse. Tradicijos paveldėtos iš protėvių – mažiausiai vienos kartos. Tad labai svarbūs yra agroturizmo produktų kvalifikacinių reikalavimų istoriniai aspektai. Istorinių faktų žinojimas įgalina šiandieninius ūkininkus, maisto gamintojus ir amatininkus kurti kokybiškus, autentiškus bei šalies identitetą atskleidžiančius agroturizmo produktus.

Agroturizmo produktų kūrėjai – lankomų ūkių ar sodybų šeimininkai - turi gebėti lankytojams paaiškinti žemės ūkio sektoriaus, amatininkystės ir kulinarinio paveldo vystymosi istorinius etapus, pristatant tradicines augalų bei gyvulių veisles ir jų auginimo metodus, kulinarinio paveldo ir amatininkystės produktus ir paaiškinant šių sektorių vystymosi istoriją.

Žemės ūkio vystymasis

Lietuvoje žemės ūkis yra vienas iš seniausių verslų. Jau vidurio neolito laikotarpiu baltų protėviai augino galvijus, kiaules, avis, ožkas, kiek vėliau – arklius, sėjo kanapes, soras, kviečius, šerytes, dar vėliau – miežius ir ankštinius augalus. Tautos istorijoje kaimas užėmė svarbią vietą ekonomikos ir kultūros srityse.

Vyraujanti ūkio šaka, kaip ir įprasta ikiindustrinėse visuomenėse, buvo žemės ūkis, kurio svarbiausios šakos – žemdirbystė ir gyvulininkystė. Lietuvių protėviai šiuo laikotarpiu žemei dirbti jau naudojo dvidantę žagrę, nors neatsisakė ir arklo bei akėčių. Noragai dažniausiai buvo mediniai arba raginiai, nors ėmė rasti ir geležinių. Arta arkliais, nors ilgainiui imta tam darbui naudoti jaučius (tai įvyko jau po krikšto). Lietuvoje tuo metu nebuvo praktikuojama darni trilaukio sėjomainos sistema, o naudotoji vadinama primityviu netaisyklingu trilaukiu žemės

dirbimu (jis panašesnis į dvilaukį).

Mėšlo dirvai tręšti labai trūko, todėl pagrindinė žemės derlingumo atkūrimo priemonė buvo ilgas dirvos ilsinimas (dirvonavimas). Nebuvo išnykusi ir lydiminė žemdirbystė – iš miškų atimti laukai (lydimai) kompensavo ilgai dirvonuojančias žemes. Sykiu su žemdirbyste buvo plėtojama ir gyvulininkystė: vyravo galvijų ir kiaulių auginimas, trečią pagal gausumą naminių gyvulių grupę sudarė smulkūs raguočiai (avys ir ožkos). Naminių gyvulių veislininkystės Lietuvoje nebuvo, nes gyvulių savybės per šimtmečius negerėjo. Svarbi gyvulininkystės šaka buvo ir arklių veisimas. Iš kitų gyventojus maitinančių užsiėmimų svarbiausia buvo drevinė bitininkystė (bartininkystė), kuri teikė vaško net ir eksportui jau XIII a. pabaigoje.

XIII–XIV a. alkis ir maisto stygius buvo įprastas reiškinys. Tai lėmė nedidelis darbo našumas, menkas ūkio produktyvumas, blogi orai, augalų, gyvulių ligos, dažni karai. Maistas (ypač galvijai) buvo pageidaujamas karo grobis, kita vertus, tai, ko negalėjo pagrobt, dažniausiai sunaikindavo.

Pagrindiniai maisto produktai buvo grūdai ir mėsa. Pieno produktai sudarė apie 10 proc. Svarbiausia grūdinė kultūra buvo rugiai, taip pat auginti kviečiai, avižos, miežiai, soros, griekiai. Populiariausios daržovės buvo ropės, gausiai auginta ankštinių kultūrų – žirnių, pupų, lęšių. Kitos daržovės plito lėtai.

Populiariausi valgiai – košės arba rupokai sumaltų, nevalytų grūdų paplotėliai, nes ir duona buvo laikoma prabangiu maistu. Mėsa buvo labai svarbus, bet nekasdienis produktas. Dažniausiai valgyta naminių gyvulių ir paukščių mėsa. Gyvulinės kilmės produktų racioną šiek tiek pajvairindavo žvėriena ir žuvis. Pienas ir jo gaminiai buvo prabangos ženklas, nes karvės jo duodavo mažai, taip pat melžtos avys, ožkos, kumelės. Diduomenės mityba, žinoma, buvo gausesnė ir įvairesnė: racioną papildydavo importiniai maisto produktai (ryžiai, jūrų žuvis, vynuogės ir kita). Puotose buvo gausiai geriama giros, alaus, midaus ir vyno. Pastarasis buvo importinis gėrimas, skirtas vien turtingiesiems.

Valakų reforma

1557 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas išleido vadinamus valakų nuostatus, pagal kuriuos buvo pradėta visoje tuometinėje Europoje precedentų neturinti žemės ūkio reforma. Visa valdovo dvarų ir valsčių dirbamoji žemė buvo išmatuota valakais (priklausomai nuo žemės kokybės – po 21,3–23,5 ha). Kiekvienas valakas buvo siūlomas vienam valstiečių namų ūkiui. Iki XVI a. 7-o dešimtmečio pabaigos valakais buvo išmatuotos ir didžia dalimi išdalintos visos didžiojo kunigaikščio valdos vakarinėje Lietuvos Didžiosios

Kunigaikštystės dalyje: Lietuvoje, Žemaitijoje, dabartinėje Vakarų Baltarusijoje, Palenkėje (iš viso apie 1,7 mln. ha). Didžiojoje dalyje baltarusių žemių reforma neskubiai vyko dar ir XVII amžiuje. Norėdami suprasti šios reformos reikšmę, reikia įvertinti ikivalakinio Lietuvos kaimo padėtį.

Viduramžiais Lietuvos valstiečiai buvo alodų savininkai: ūkininkavo iš protėvių paveldėtose žemėse protėvių išbandytais būdais. Asmeninė laisvė ir gamtinių išteklių gausa žemdirbių nevertė prisirišti prie daug darbo reikalavusio ir gerus rezultatus negarantavusio javų auginimo. Tais laikais miškas maitino žmones ir laukus. Dirbantieji laukai kildavo iš miško.

Žemdirbiai nekūrė didelių dirbamųjų laukų. Jų žemėnaudą sudarė sodybvietė ir gausybė salomis išmėtytų smulkių arimų ir pievų. Beje, šios salos priklausė skirtingiems šeiminiškams. Žemdirbiai, matyt, nuolat vykdė nedidelių dirbamos žemės laukelių rotaciją: vienus užleisdami, kitus naujai įdirbdavo, o po kelerių metų vėl grįždavo į apleistus. Net žemdirbių sodybos būdavo perkeliamos iš vietos į vietą. Esama daug užuominų šaltiniuose apie apidėmes (apleistas sodybvietes). Dėl tokio ūkių judrumo Lietuvoje žemdirbiai gyveno vienkiemiuose, o kaimai kūrėsi tik apie bajorų kiemus.

XIII–XV a. Lietuvos kunigaikščiai daugumai žemdirbių primetė reguliarias duokles ir prievoles, juos paversdami savo valstiečiais. XV amžiuje valdovams dalijant valstiečius bajorams ir Bažnyčiai, Lietuvos kaimas virto nuosavybės teisių chaosu.

Senuosius lietuvių žemdirbystės papročius XVI a. vid. aprašė Aleksandras Gvaninis: „Pirmiausia dirvą rengia taip: apie šv. apaštalų Petro ir Povilo šventę, vasarą, iki Mergelės Marijos dangun žengimo, miškus ir krūmus iškerta, o tuos kirtimus paprastai vadina lydimu. Jeigu miškas tankus, šiaudų prikraiko ir taip palieka žiemai. Pavasariui atėjus, tuoj po Velykų, kada saulė kelias dienas pašildo, tą apkreiktą kirtimo plotą, šiaudus pakilnoję, padega ir pelenais paverčia, nes kur žemė neišdegtų, ten niekas neužderėtų. (...) Tokioje dirvoje visus šešerius, o kartais ir aštuonerius metus sėja be jokio mėšlo. Jeigu tame miške, kuriame sumanyta sėti, yra labai aukštų ir storų medžių, pavyzdžiui, pušų, uosių, beržų ir panašiai, tai jie neiškertami, tik aplinkui nukapojamos šakos ir jaunos atžalos, kad neužstotų saulės.“

Po žemės išmatavimo sekė valstiečių perkėlimas iš vienkiemį į valakinius kaimus. Šie du veiksmai keitė Lietuvos kaimo kraštovaizdį. Išryškėjo iki tol retai sutinkami nuo krūmynų ir medžių išvalyti dideli atviri laukai. Viename lauko pakraštyje, dažniau viduryje, buvo įkuriamas gatvinis kaimas. Kaimas kūrėsi palei kelią: vienoje jo pusėje buvo statomi valstiečių namai, kitoje – ūkiniai pastatai. Už valstiečių sodybų sklypų ir daržų driekėsi trys vienodo dydžio laukai. Laukų suskirstymą lėmė trijų fazių sėjomaina: vasarojus, žiemojus ir pūdymas. Ši

sistema numatė trimetį ciklą, kiekviename lauke vienais metais buvo sėjami žieminiai javai, kitais – vasariniai, o trečiais laukas ilsėdavosi neapsėtas. Tai – vadinamas trilaukis, kuris, atrodo, buvo plėtojamas ir ikivalakinio kaimo nedideliuose laukeliuose. Kiekvieną lauką sudarė išilgai lauko ėję siauri rėžiai, kurių vienas ar keli skirtingose lauko vietose priklausė paskiriems valstiečių ūkiams.

Valstiečių perkėlimas į valakinius kaimus – lūžis Lietuvos žemės ūkyje: valstiečiai tapo artojais, atplėštais nuo miško, sumažėjo lydiminės žemdirbystės plotai, valstiečių prievolės buvo suvienodintos, o jų dydžiai tapo priklausomi nuo dirbamos žemės ploto, išaugo valstiečių bendruomeniškumas, atsirado kaimo savivalda. Sykiu išaugo dvaro reikšmė valstiečių gyvenimui. Daugumoje vietų buvo įkurti palivarkai (dvaro ūkiniai padaliniai), kuriuose valakus gavę valstiečiai turėjo atlikti darbo prievoles. Valakų nuostatuose buvo rekomenduojama iš kiekvieno valstiečių valako reikalauti 2 darbo (lažo) dienų per savaitę. Bet dvaro valdytojai to nepaisė ir XVI a. pab. daug kur reikalavo 6 lažo dienų per savaitę, palikdami tik sekmadienį, kuris buvo skirtas ne valstiečiui, o Dievui.

Lietuvos valstiečių gyvenimas visais laikais buvo sunkus – 200 metų trukusių kovų su kryžiuočiais ir kalavijuočiais našta gulė ant jų pečių. Be to, kraštą itin nuniokojo 17 a. vidurio LDK karai su Švedija ir labiausiai – su Rusija. Dėl jų, bado ir maro žuvo beveik pusė gyventojų. Atkuriamas ūkis dar kartą labai nukentėjo per Šiaurės karą (1700-1721) ir 1709 –1711 metų marą. Žemės ūkio krizė truko dešimtmečius, ūkis pradėjo atsigauti ir pasiekė 17 a. 1-sios pusės lygį tik 18 a. 2-joje pusėje. Teigiamų poslinkių suteikė ir baudžios panaikinimas.

XX a. įvykę du pasauliniai karai vėl nualino atsigaunantį žemės ūkį, ir vėl labiausiai nukentėjo valstiečiai. Nuo 1916 m. pradžios iki 1918 m. kovo 31 d. į Vokietiją buvo išvežta ~50 000 arklių, 28 428 t gyvulių mėsos, ~ 29 600 paukščių. Dėl karo veiksmų sudegė 1 200 kaimų (14 270 sodybų), 2 000 vienkiemių, 270 dvarų, iš viso – 57 080 trobesių. Dingo daug inventoriaus, išnaikinta pusė gyvulių.

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, keitėsi politinė, ekonominė ir socialinė padėtis, pertvarkytas žemės ūkis, kuriuo labiausiai rėmėsi LR ekonomika. Buvo atlikta greita ir efektyvi žemės reforma. Kaimai buvo skirstomi į vienkiemius, nes rėžinė žemės dirbimo sistema naujomis sąlygomis netiko. Prieš prasidedant dvarų dalijimui norą gauti žemės pareiškė apie 95 000 bežemių ir mažžemių. Reformos metu jos gavo daugiau nei 65 000. Apie 12 000 žemės sklypų išdalyta kaimo amatininkams, miestelėnams ir žvejams. Sukurta 159 100 vienkiemių, užimančių 1,66 mln ha žemės: vidutinis ūkio plotas – 10,4 ha. Neiškirstytos į vienkiemius žemės liko apie 330 000 ha.

Reforma apėmė apie 60 proc. Lietuvos ploto ir iki 1940 m. nebuvo baigta. Lietuvos dabartinėje teritorijoje 1939 m. buvo (tūkst. ha): žemės ūkio naudmenų – 4 430, iš jų ariamos žemės – 3 070, pievų – 790, ganyklų – 526, sodų – 44.

Žemės ūkio produktai ir gaminiai 1919-1940 m. sudarė apie 90 proc. viso Lietuvos eksporto. Daugiausia žemės ūkio produkcijos buvo eksportuojama į D. Britaniją ir Vokietiją (70-80 proc. viso eksporto). Buvo sausinamos žemės, naikinami servitutai, pradėta taikyti nuo 6 iki 10 laukų sėjomaina, patobulinta mokesčių sistema, Žemės ūkio akademijoje ir mokyklose pradėti ruošti žemės ūkio specialistai pasiekė puikių rezultatų. 1919-1939 m., t. y. per 20 nepriklausomybės metų, žemės ūkio produkcijos gamyba kasmet didėjo vidutiniškai 3,5-4 proc., XX a. 4-jame dešimtmetyje žemės ūkyje buvo sukuriama beveik pusė šalies nacionalinių pajamų, jame dirbo daugiau kaip trys ketvirtadaliai savarankiškų darbuotojų. To meto Lietuvos žemės ūkio gamybos lygis buvo panašus į kitų Vakarų Europos šalių lygį.

Tuo metu didžioji dalis šalies gyventojų vertėsi žemės ūkio veikla. Pirmojo visuotinio nepriklausomos Lietuvos gyventojų surašymo (Didžiojoje Lietuvoje 1923 m. rugsėjo 17 d., Mažojoje Lietuvoje (buv. Klaipėdos krašte) 1925 m. sausio 20 d.) duomenimis, Lietuvoje buvo 2 170 616 gyventojų. 76,7 proc. Lietuvos gyventojų gyveno kaimuose – jie vertėsi žemės ūkiu, 23,3 proc. – miestuose ir miesteliuose. Vidutiniškai 1 kvadratiniam kilometrui teko apie 39 gyventojus.

Visam kraštui iškilo uždavinys atsisakyti pirmykštės dvarams ir stambiems ūkiams būdingos ūkininkavimo krypties, besiremiančios grūdų ir linų pluošto gamyba, ir pereiti prie gyvulių ūkio stiprinimo. Tam reikėjo išplėsti pašarinių žemės ūkio augalų pasėlius, todėl buvo didinami dirbamos žemės plotai. Buvo atsisakoma dalies juodųjų pūdymų. Į žemės ūkio gamybą buvo įtraukti anksčiau nenaudoti ar tik iš dalies naudoti plotai. Daugelis jų buvo šlapi, apžėlę krūmais arba akmenuoti. Taigi jų panaudojimas turėjo prasidėti sausinimo ir sukultūrinimo darbais.

Ūkininkai buvo pašalpomis skatinami įsigyti įvairių kultūrinėms pievoms įrengti reikalingus padargų. Išmokėta pašalpų 64224 Lt. Nuo 1937 m. pradėjo veikti pirmieji du traktorių punktai nusausintoms pelkėms kultūrinti. Žemių kultūrinimo darbai žymiai paspartėjo. Kasmet būdavo įsigyjama vis daugiau traktorių ir kito inventoriaus. Taip pat buvo skatinamas nusausintų pelkių dirbimas ir privačiais traktoriais. Kadangi vieno ha paruošimas sėjai kainavo apie 47 Lt, o iš ūkininkų būdavo imama už visus darbus mažiau, tai Žemės ūkio rūmams teko primokėti prie kiekvieno paruošto sėjai žemės hektaro iš pradžių po 12 Lt, o vėliau net 17 Lt. Taip pat būdavo duodamos pašalpos iki 75 proc. mineralinių trąšų kainos.

1928–1939 m. krašte buvo įrengta 27,5 tūkst. ha kultūrinių pievų ir ganyklų. Tačiau kad būtų patenkinti modernėjančios gyvulininkystės poreikiai, reikėjo didinti pasėlių derlingumą. To Žemės ūkio rūmai ėmėsi pirmiausia plėsdami Žemės ūkio ministerijos pradėtą įrengti javų valymo punktų tinklą ir jį papildydami naujomis mašinomis. Javų valomosioms mašinoms įsigyti Žemės ūkio rūmai teikdavo pašalpas nuo 25 iki 75 proc. (vėliau sumažinta iki 50 proc.) mašinų vertės. Greta javų valymo punktų ūkininkams buvo teikiamos pašalpos ne tik valomosioms mašinoms, bet ir kitoms mašinoms, kaip sėklų beicavimo, žemės dirbimo, sėjamosioms, įsigyti. Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje šitaip buvo platinamos dar ir mašinos, reikalingos pašarinių žolių, šakniavaisių ir daržovių sėkloms auginti.

Nuo 1930 m. Žemės ūkio rūmai pradėjo steigti Žemės ūkio mašinų ir įrankių bendro naudojimo ratelius. Rateliai pirkdami žemės ūkio mašinas gaudavo iki 50 proc. mašinų vertės pašalpas. Jų veiklą prižiūrėjo Žemės ūkio rūmų agronomai.

Nuo 1935 m. Žemės ūkio rūmai ėmėsi ir linininkystės pertvarkymo darbų, o po labai šalotos 1928/1929 m. žiemos suskato raginti ūkininkus sodinti naujus sodus, parenkant šalčiui atsparias geras vaismedžių veisles ir kokybiškai išaugintus medelius.

XX a. pirmoje pusėje cheminė kova su sodų kenkėjais ir ligomis dar nebuvo išplitusi. Tam Žemės ūkio rūmai per apskričių agronomus ir smulkiųjų ūkio šakų instruktorius parinkdavo sodininkystę mėgstančius ūkininkus, kad ten būtų atlikti nemokami sodo purškimo darbai. Be to, buvo duodamos ūkininkams pašalpos sodų purkštuvams įsigyti. Gerėjant vaisių kokybei prasidėjo obuolių ir uogų eksportas. 1932 m. buvo įvesta obuolių eksporto kontrolė Žemės ūkio rūmų agronomams prižiūrėti, kad vaisiai atitiktų standartinį dydį, nebūtų sugadinti kenkėjų ir ligų, kokybiški. Auginantiems medelius ūkininkams būdavo duodamos pašalpos ir vielos tinklui, kuriuo galėtų apsitverti medelynus, įsigyti.

Žemės ūkio rūmai rūpinosi ir bitininkyste. O nuo 1928 m. pradėta domėtis tabako auginimo išplėtimu. Atkreiptas dėmesys ir į veislinių daržovių sėklos platinimą.

Okupacijų žala

1940 m. birželio 15 d. Sovietų sąjungos kariuomenė okupavo Lietuvą. Vos pasibaigus Liaudies seimo pirmajai sesijai, Vyriausybė sudarė 1940 m. liepos 26 d. valstybinę žemės komisiją žemės reformai vykdyti. Analogiškos komisijos buvo sudarytos apskrityse ir valsčiuose. Jos turėjo reformos reikalams paimti visą „feodalinės kilmės“ dvariškių žemę ir pasiturinčių ūkininkų žemės dalį, viršijančią 30 ha žemės normą. Taip pat buvo atimta visa žemė valdininkų, kurie gyveno mieste ir nei patys, nei jų šeimos nariai jos nedirbo, paimta ir į užsienį pasitraukusių asmenų žemė. Taip į valstybinį žemės fondą pateko 608 tūkst. ha žemės.

Sovietų okupacijos sąlygomis vykdoma žemės reforma buvo tik laisvų ūkininkų ūkių kūrimo fikcija.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjo vokiečių Reicho ir Sovietų sąjungos karas. Į Lietuvą įžengė vokiečiai.

Laikinoji vyriausybė demonstruodama vokiečiams, kad ji gali kontroliuoti situaciją krašte, nedelsdama paskelbė sovietų nacionalizuoto turto restituciją. Paskubėta atkurti ir svarbiausias žemės ūkio kooperatines organizacijas.

Su žemės gražinimu buvo kur kas sudėtingiau. Mat sovietų okupacinės valdžios padaryta reforma apsunkino žemės gražinimą buvusiems jos savininkams, nes nebuvo galima palikti neišspręsto opaus bežemių ir mažžemių aprūpinimo žeme klausimo. Be to, vokiečių karinė vadovybė pranešė, kad ji savo žinion yra jau perėmusi valstybinių ūkių tvarkymą, ir siūlė susilaikyti nuo visų turto denacionalizacijos veiksmų. Todėl nuo liepos 4 d. laikinosios vyriausybės pradėtas svarstyti žemės gražinimo klausimas įstrigo.

Viltys, kad Vokietija pripažins nepriklausomą Lietuvą, su kiekviena okupacijos diena vis labiau blėso. Vokiečiai ir neslėpė, kad jų tikslas paversti Lietuvą Vokietijos žemėmis, o iki tol Lietuva privalėjo tapti vokiečių Reicho maisto produktų, žemės ūkio žaliavų ir pigios darbo jėgos šaltiniu. 1940 m. sovietinė okupacija sunaikino į rinką orientuotą Lietuvos žemės ūkio struktūrą, pakeitė žemėvaldą ir pradėjo diegti sovietinę žemės ūkio struktūrą. 1941 m. birželį prasidėjo masinis ūkininkų (daugiausia stambiųjų) šeimų trėmimas iš Lietuvos. Buvo išstremta per 3,5 tūkst. sumaniausių ir tvarkingiausių ūkininkų. Prasidėjęs karas sutrikdė Lietuvos žemės ūkio kolektyvizaciją, tačiau vokiečių okupacija Lietuvai irgi nedavė nieko gero. Naujieji okupantai ūkius apkrovė įvairiausiomis pyliavomis, mokesčiais, prasidėjo Lietuvos kolonizacija.

Iki 1944 m. iš Vokietijos buvo atgabenta 16 301 vokiečių kolonistų šeimų, iš kurių – 4 300 įsikūrė kaime ir gavo 74 445 ha žemės. Jiems buvo sumažintos pyliavos, pradėtos teikti kitos lengvatos. Visi Lietuvos ūkininkai buvo laikomi ne ūkių savininkais, o tik valdytojais.

1941-1944 m. birželio 7 d. Lietuvoje buvo pristatyta natūrinių duoklių: duoninių javų – 392 428 t, pašarinių grūdų – 20 205 t, ankštinių javų – 40 897 t, bulvių – 470 595 t, šieno – 90 910 t, linų pluošto – 8131 t, sėmenų – 20 743 t, vilnos – 922 t, pieno – 532 832 t, mėsos – 160 890 (kiaulių ir raguočių), paukščių – 15,2 mln., kiaušinių – 90,7 mln. vnt. Už pristatytas duokles okupantai mokėjo simbolines kainas, t.y. 10-15 kartų žemesnes, negu panašių produktų kaina tuometinėje rinkoje kaimo vietovėse. Lietuvos valstiečiai neskubėjo duoti duoklės. Už nepaklusnumą valstiečiai buvo baudžiami piniginėmis bandomis ir represuojami. Traukdamiesi vokiečių kareiviai naikino pramonės įmones, mokslo įstaigas, valstiečių namus. Karo metais

buvo sunaikinta per 47 830 valstiečių gyvenamųjų namų ir kt.

Sovietmečio laikotarpis

1944 m. II-joje pusėje SSRS vėl okupavus Lietuvą buvo tęsiama 1940-1941 m. pradėta žemės reforma. Privataus ūkio dydis buvo apribotas iki 20 ha, o aktyviai rėmusiems Vokietijos okupacinę valdžią – iki 5 ha. Buvo konfiskuojami trobesiai, gyvuliai, inventorius, įvestos prievolės. Jau 1947 m. prasidėjo ekonomiškai stipresnių ūkių griovimas, kaimas rengiamas masinei prievartai – kolektyvizacijai. Tarp ūkių buvo išskirta vadinamųjų buožių ūkių kategorija, kuriai buvo taikoma iki 20 kartų didesnis mokestis negu vidutiniškai Lietuvoje. 1948 m. daliai didesnes pajamas duodančių ūkių mokestis buvo dar padvigubintas. Buožių kategorijai priskirti ūkiai nepajėgė sumokėti paskirtų mokesčių, taigi, savininkai buvo represuojami. Ištremtųjų ūkininkų žemės buvo perduodamos tarybiniam ūkiams ir kolūkiams, o sodybos apgyvendinamos strībų ir proletarų.

Valstybinės įmonės ir kolūkiai buvo steigiami naudojant ne tik ekonominį, bet ir fizinį smurtą (vien 1948 m. gegužės mėn. – 1949 m. iš Lietuvos ištremta per 70 000 žmonių, 98,3 proc. iš jų – ūkininkai ir jų šeimų nariai). 1949-1950 m. aprašytas 80 000 žemės mokesčio skolininkų turtas, todėl labai sumažėjo žemės ūkio gamyba. 1953 m. baigus kolektyvizaciją, javų derlius siekė 0,47 t ha (3 kartus mažesnis negu iki Antrojo pasaulinio karo). Dėl mažo derlingumo, griežtų pardavimo prievolių, mažų supirkimo kainų dauguma kolūkių neturėjo kuo atsiskaityti už darbą. Pagrindinis kolūkiečių pragyvenimo šaltinis (76 proc.) buvo jų asmeninis pagalbinis 0,6 ha dydžio vienam kiemui skirtas ūkis, todėl visuotinis badas (kaip SSRS 1932 m.) Lietuvoje neprasidėjo.

Nuo 1953 m. kolūkių ir tarybinių ūkių gyvenvietėse pradėta gyvenamųjų namų statyba. Stambinant ūkius daugelis kaimų buvo paskelbti neperspektyviomis gyvenvietėmis, o jų gyventojams tekdavo namą kelti į centrinę. Nuo 1967 m. gyventojus pradėta masiškai keldinti iš vienkiamų. Tuo laikotarpiu panaikinta 20 880 vienkiamų. 1966-1980 m. kasmet žemės ūkį palikdavo 24 000-25 000 žmonių, apie 75 proc. jų – darbingi. Nepaisant didelių kapitalinių įdėjimų, tik 1959-1960 m. žemės ūkio gamyba ėmė augti ir grįžti į prieškarinį lygį.

1965-1970 m. buvo imtasi priemonių žemės ūkio padėčiai gerinti: padidintos žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos, nurašytos ūkių skolos. Vyko intensyvūs melioravimo darbai (iki 1969 m. pabaigos drenažu nusausta apie 1 mln. ha žemių), naudota daug mineralinių trąšų (1969 m. 1 ha ariamosios žemės teko apie 500 kg mineralinių trąšų) dideli pesticidų kiekiai. 1969 m. kiekvienam Lietuvos gyventojui buvo pagaminta 792 kg pieno, 118 kg mėsos, pagerėjo darbo užmokestis (4,6 rub. už darbo dieną). Nacionalinės pajamos iš žemės ūkio sektoriaus siekė

37 proc. visų pajamų. Nors į kolūkius buvo daug investuojama, didesnę dalį davė gyventojų asmeniniai pagalbiniai ūkiai. 1970 m. juose buvo 46 proc. visų karvių, 34 proc. kiaulių ir 25 proc. avių. Daugiausia žemės ūkio produkcijos Lietuva gamino 1985-1990 metais. Kasmet buvo gaunama 2,7 t/ha grūdų, 14,5 t/ha bulvių. Apie 80 proc. augalininkystės produkcijos buvo sušeriama gyvuliams. 1990 m. Lietuvoje buvo 2 321 000 galvijų, 842 000 karvių, 2 435 000 kiaulių. 1990 m. žemės ūkio sektoriuje buvo naudojama daugiau kaip 50 000 traktorių, 12 000 javų kombainų, sunaudojama 22 proc. elektros energijos. Iki 1990 m. buvo nusausinta 2,6 mln. ha žemių.

Nors žemės ūkiui buvo skirta apie 25 proc. visų kapitalinių įdėjimų, jis gerokai atsiliko nuo ekonomiškai stiprių Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių. Prasti tvartai, neracionalus trąšų ir pesticidų naudojimas ir ūkiškumo stoka sukėlė daugybę ekologinių problemų. Visuotinė melioracija sudarė kraštovaizdį ir sutrikdė ekologinę pusiausvyrą, pakeitė dvasingą daugelio žmonių požiūrį į gamtą, meilę žemei. Nepaisant intensyvios gamybos, parduotuvėse labai stigo kokybiškų maisto produktų, naujosios gyvenvietės daugelyje vietų nesutvarkytos, prasti valymo įrengimai.

Sovietmečio pabaigoje Lietuvoje veikė 28 labai stambūs tarpūkiniai gyvulininkystės kompleksai, 5 dideli paukštynai, per 500 stambių gyvulininkystės centrų.

Švietimo reikšmė

Dar pirmosios Lietuvos Vyriausybės, pradėjusios valstybės kūrimo darbą, suprato, kad greitas žemės ūkio atkūrimas ir tolesnė sparti jo pažanga neįmanoma be apsišvietusių žmonių. Todėl greta bendrojo lavinimo mokyklų tinklo plėtros susirūpinta kaimo žmonių profesiniu mokymu.

Žemės ūkio ministerija, siekdama spartinti ūkininkų profesinį švietimą ir mokymą bei taupydama valstybės lėšas, susitarė su Švietimo ministerija steigti prie 4 skyrių pradžios mokyklų pridėtinės žemės ūkio klases. Jų tikslas – baigusiam pradžios mokyklą ir pasilikusiam kaime jaunimui suteikti būtiniausių žemdirbystės, gyvulininkystės, sodininkystės, daržininkystės, bitininkystės, žemės ūkio kooperacijos žinių. Žemės ūkio klasėse mokėsi paprastai 15–17 m. amžiaus ūkininkų vaikai, mokslas būdavo išeinamas per 5–5,5 mėn.

Žemės ūkio klasės iki 1928 m. priklausė Žemės ūkio ministerijai. Nuo 1928 m. sausio 1 d. jas perėmė Žemės ūkio rūmai ir šį darbą sėkmingai plėtojo. Deja, reikia pripažinti, kad žemės ūkio klasės kaimo bendruomenėse didesnio autoriteto neįgijo. Nuo 1932–1933 mokslo metų žemės ūkio klasių klausytojų skaičius ėmė labai mažėti ir Žemės ūkio rūmai, pritarus Žemės ūkio ministerijai, visas žemės ūkio klases uždarė. Per 5 metus (1928–1933 m.)

jas baigė 8705 klausytojai.

Žemės ūkio klasės tebuvo tik laikina priemonė sprendžiant ūkininkų profesinio švietimo uždavinius. Todėl kai tik atsirado Žemės ūkio akademiją ir aukštesniąsias žemės ūkio mokyklas baigusių agronomų, namų ūkio ir kitokių sričių specialistų, buvo pradėtos steigti Žiemos žemės ūkio mokyklos. Pirmąją valstybės išlaikomą – Žiemos žemės ūkio mokyklą Žemės ūkio departamentas įsteigė 1927 m. Alovėje (Alytaus aps.). Po metų Alovės mokykla buvo perduota Žemės ūkio rūmams. Tuo pačiu metu buvo įsteigtos dvi privačios – Jovarų ir Danilavos mokyklos.

Tačiau ir Žiemos žemės ūkio mokyklas galima laikyti tik ūkininkų pasitobulinimo kursais, nes mokslas jose prasidėdavo lapkričio mėnesį ir trukdavo iki balandžio. Į žiemos žemės ūkio mokyklas būdavo priimami ne jaunesni kaip 17 m. amžiaus mokantys skaityti bei rašyti berniukai ir mergaitės. Mokslas buvo nemokamas.

1938 m. veikė 14 Rūmų išlaikomų Žiemos žemės ūkio mokyklų: Betygalos, Grinkiškio, Kretingos, Kupiškio, Jiezno, Mažeikių, Širvintų, Tauragės, Utenos, Varnių, Veisiejų (atkelta iš Saugų, iš Klaipėdos krašto) Zarasų, Žeimelio, Žiežmarių. Dar trys buvo privačios, bet Rūmų šelpiamos mokyklos: Astravo, Bubių ir Pakamačių.

Žiemos žemės ūkio mokyklas iš viso baigė 3463 mokiniai. Lietuvai neramiais karo ir okupacijų 1940–1942 m. baigusių Žiemos žemės ūkio mokyklas skaičius padidėjo dar 1143.

Vaikinų skyriuje buvo dėstomi daugiausia žemės ūkio dalykai: žemdirbystė, gyvulininkystė, paukštininkystė, bitininkystė, sodininkystė, daržininkystė, ūkio organizavimas, žemės ūkio kooperacija, krašto ir visuomenės mokslas, žemės ūkio statyba, raštvedyba, žemės ūkio skaičiavimas, lietuvių kalba ir raštvedyba, higiena. Mergaitės žemės ūkio dalykus praeidavo trumpiau, kad liktų daugiau laiko namų ūkio dalykams – maisto gaminimui, konservavimui, namų tvarkai ir skalbimui, siuvimui ir rankdarbiams, vaikų auklėjimui ir „dailiam elgesiui“. Mokiniamis ir tėvams pageidaujant šalia žemės ūkio ir namų ūkio dalykų Žiemos žemės ūkio mokyklose mokiniai galėjo mokytis dainavimo, staliaus darbų, užsiimti sportu.

Augalininkystės raida

Jau akmens amžiuje Lietuvos gyventojai vertėsi žemdirbyste, kuri buvo svarbesnė už medžioklę ir augalų rinkimą. Archeologinės iškasenos iš neolito laikų (neolito arba naujojo akmens amžiaus trukmė 4800/4600 – 1700/1600 m. per. Kr.) rodo, kad lietuviai jau tais laikais buvę sėslūs, turėję nuolatinės sodybas, auginę javus, turėję žemės dirbimo įrankių, girnų

grūdams malti ir kitų padargų.

Teigiama, kad Baltijos šalyse dirbti žemę pradėta apie 2500 metus prieš Kristų. Sūduvos krašte atkastame mūsų eros II-III amžių žemdirbio kape rastas arklas – ariamosios žemdirbystės liudininkas. Jau XVI amžiuje Lietuvoje vyravo trilaukė sėjomaina. Žieminių javų lauke buvo auginami žieminiai rugiai ir kviečiai, vasarojaus lauke – miežiai, avižos, žirniai, linai, kanapės, rapsai. Vėliau auginti ir vasariniai kviečiai, grikliai, lęšiai. Augalininkystės produkcija buvo maistas žmonėms, pašaras gyvuliams, žaliava drabužiams ir kitoms reikmėms. Vyravo javų ūkis. Greta augalininkystės vystėsi ir gyvulininkystė.

Tai – svarbiausia žemės ūkio šaka, aprūpinanti gyventojus maistu, gyvulininkystę – pašarais, pramonę – žaliava.

Svarbiausias lietuvių verslas buvo žemdirbystė – maisto ir žaliavų aprangai teikiančių maistinių ir pluoštinių augalų auginimas. Pradžioje buvo auginamos grūdinė kultūros: rugiai, kviečiai. Duona buvo pagrindinis maistas. Taip pat auginti linai, kanapės, kurių pluoštas naudojamas audiniams bei įvairiems buities rakandams gaminti. Taip pat iš kanapių ir linų sėklų buvo spaudžiamas aliejus, labai svarbus produktas maisto gamybai.

Lietuvoje daržovės auginamos nuo seniausių laikų. Baltų gentys augino morkas, svogūnus, burokėlius. XIII a. jau buvo auginami kopūstai, tačiau plačiau pradėti auginti XV a. Lietuvos dvaruose XVI a. buvo auginamos morkos, ropės, kopūstai, burokėliai, agurkai, svogūnai, pastarnokai, porai, krienai, salierai, ridikai, mairūnai, petražolės, griežčiai. Iki į Lietuvą atkeliaujant bulvėms, ropės buvo auginamos itin gausiai. Taip pat nuo seno buvo auginama ir daug žirnių, kurie buvo naudojami ir maistui, ir gyvuliams šerti. Augintos ir pupos, pupelės, česnakai. Pomidorai paplito tik po I pasaulinio karo. Tačiau valstiečiai daržuose augindavo tik tas daržoves, kurias galima buvo pasiruosti žiemai – sūdyti, rauginti.

Vėliau kaimo moterys daržoves ėmė pardavinėti turguose miestiečiams. Ten pat buvo parduodami ir javai.

Lietuvos tarpukario ekonomikos pagrindiniai bruožai yra perėjimas iš ekstensyvaus į intensyvų ūkininkavimą ir drauge agroalimentarinės pramonės kūrimas ir plėtimas, šalies industrializacijos klausimo iškėlimas, nors pastarajam priešinosi kai kurie politikai, teigdami jog Lietuva yra žemės ūkio kraštas,

Lietuvoje vyravęs vidutinis ir smulkus ūkis pasižymėjo gana dideliu pajėgumu. Žemės ūkis padarė pažangą, lyginant su tuo, kas buvo prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Išnyko trijų laukų sistema, o jos vietoje įvesta nuo 6 iki 10 laukų sistema su racionalia sėjomaina, pagerintas žemės dirbimas ir jos tręšimas, pradėta vartoti geros kokybės selekcinė sėkla, išauginta savo

krašte. Lietuva pasidarė ne vien javų, bet ir gyvulių auginimo kraštas.

Ūkininkų padėtis lyginant su XX a. pradžia žymiai pagerėjo, o pramonė išaugo ketveriopai, bet vis tiek buvo labai menka lyginant su kaimyninėmis Baltijos šalimis. Pagal augalininkystės produkciją Lietuva užėmė vieną pirmųjų vietų Europoje. Nacionaliniame šalies produkte žemės ūkio produkcija sudarė 70–75%, o pramonės – 20–25%.

Pasibaigus karui, atsigavo žemės ūkis ir 1923 m. atsirado grūdų perteklius bei prasidėjo grūdų eksportas.

Valstybė sumaniai parėmusi pienininkystę, 1927 m. įkūrė „Pieno centrą“, kuris užtikrino, kad Anglija, Vokietija supirkdavo 30 % Lietuvoje pagaminamo sviesto. „

Didžioji dalis Lietuvoje užaugintų linų buvo eksportuojama į užsienį ir tik nedidelė jų dalis buvo perdirbama vietos įmonėse. Lietuva linų auginime užėmė trečią vietą po SSRS ir Lenkijos.

Cukriniai runkeliai pradėti auginti Lietuvoje nuo 1931 m. 1939 m. Lietuvoje užauginta 722 tūkst. tonų rugių, 436 tūkst. tonų avižų, 267 tūkst. tonų miežių, 260 tūkst. tonų kviečių, 235 tūkst. tonų bulvių, 62 tūkst. tonų linų 59 tūkst. tonų žirnių.

Darbo našumas Lietuvos žemės ūkyje buvo žemesnis negu kaimyninėse šalyse. 1930 m. vidutiniškai vienam žemės ūkio gamyboje užimtam asmeniui Lietuvoje teko 3,81 ha žemės ūkio naudmenų ir 2,53 ha arimų ir daržų, 0,46 darbinio arklio, 0,65 melžiamos karvės, 1,2 kiaulės, 11,14 centnerių javų ir 17,35 centnerių bulvių derliaus, 32,4 W galios, tuo tarpu kitose Baltijos valstybėse šie rodikliai buvo kelis kartus didesni.

Pagal augalininkystės produkciją vienam gyventojui Baltijos šalys Europoje buvo vienos pirmųjų po Danijos, Airijos.

Po 1990 metų augalininkystės ūkiai Lietuvoje sudaro nedidelę visų ūkių dalį, apie 10 proc. Augalininkystės ūkininkavimo tipai yra priskiriami tie ūkiai, kuriuose standartinis gamybinis pelnas (SGP) iš augalininkystės sudaro daugiau negu 2/3 viso ūkio veiklos SGP., bet jo iš javų, rapsų ir ankštinių augalų gauna 2/3 arba mažiau.

Lietuvoje didėja specializuotų ūkių skaičius. Remiantis Statistikos departamento žemės ūkio surašymo (2003 m.) ir atlikto ūkių struktūros tyrimo (2007 m.) duomenimis, 2007 m., palyginti su 2003 m., javų, rapsų ūkių skaičius padidėjo 1,7 karto, gyvulininkystės–žolėdžių gyvulių auginimo - 1,5 karto, tačiau augalininkystės ūkių sumažėjo.

Šalies ūkių pagal ūkininkavimo tipą veiklos rezultatų analizė rodo, kad augalininkystės ūkių, palyginti su specializuotais javų, rapsų ūkiais, gaunamas pelnas 1 ha (su subsidijom) yra apie 40-50 proc. didesnis, tačiau darbuotojui, dirbančiam pilną darbo dieną

(SD), jo tenka apie 20 proc. mažiau. Augalininkystės ūkių pasėlių struktūroje didesnė dalis nei javų, rapsų ūkiuose tenka kaupiamosioms kultūroms, kurioms išauginti reikia daugiau darbo sąnaudų.

Be to, javų rapsų ūkių pelne subsidijos gamybai sudaro apie 79 proc., palyginti su augalininkystės ūkiais, yra 26 procentiniais punktais didesnė. Tenka pastebėti, kad darbu sukuriama vertė augalininkystės ūkiuose yra didesnė nei javų, rapsų ūkiuose: jeigu 2009 m. javų, rapsų ūkiai be subsidijų būtų buvę nuostolingi, tai augalininkystės ūkiai gryniosios pridėtinės vertės 1 ha be subsidijų gavo apie 200 Lt.

Augalininkystė ūkių gamybos rodiklių analizė 2004-2009 metais rodo, kad 1 ha žemės ūkio produkcijos gamyba išaugo 30 proc., subsidijos gamybai 70 proc., tačiau bendrasis ir grynasis pelnas, tenkantis hektarui ir darbuotojui, sumažėjo. Šiuo laikotarpiu išaugo ūkio kapitalas, daugiau investuota žemės ūkio technikos įsigijimui, tačiau turimi gamybiniai pajėgumai buvo nepilnai panaudojami, vienam litui investuoto kapitalo sukurta bendrosios produkcijos vertė sumažėjo 2 kartus, gamybos išlaidos produkcijos vienetui pagaminti padidėjo beveik 40 proc.

Išryškėjo augalininkystė

Lietuvos gyvulininkystės sektorius pasižymi giliomis tradicijomis ir ilgamete patirtimi, tačiau pastaruoju metu šalies žemės ūkio produkcijos struktūroje vis labiau dominuoja grūdinininkystė.

Šiuo metu Vakarų šalyse augalininkystės ir gyvulininkystės plėtros tempai yra gana panašūs, o štai Baltijos šalyse ir ypač Lietuvoje disbalansas augalininkystės naudai nesulaikomai didėja jau dešimtmetį. Situaciją rinkoje stebintys Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto mokslininkai konstatuoja, kad mūsų šalyje augalininkystė žemės ūkio produkcijos struktūroje sudaro du trečdalius, o gyvulininkystė (daugiausiai pienas ir kiaulės) – vieną.

Pastebima, kad 2004-2016 m. karvių ir kiaulių skaičius sumažėjo, o štai mėsinų galvijų nuo 2009 m. padaugėjo dvigubai, avių – trigubai. Lietuvoje šiuo metu laikomi 691 976 galvijai (iš jų 131871 – mėsiniai), 622 800 kiaulių, 163 906 avių.

Svarbiausios gyvulininkystės sektoriaus problemos yra mažėjantis gyvulių ir jų augintojų skaičius, naujų fermų ir infrastruktūros, gyvulininkystės technologijų ir veterinarijos specialistų trūkumas, gyvulių sveikatingumas ir kt.

Atkūrus nepriklausomybę ir pertvarkant žemės ūkio sistemą – grąžinant žemę savininkams, neišvengiamai patirta ir produkcijos sumažėjimo, kadangi sutrūkinėjus ekonominiams ryšiams iš pradžių buvo tenkinamasi daugiausia Lietuvos vidinių poreikių

tenkinimu.

Mažiausiai problemiškame iš visų – grūdų ūkyje, 2004 m. grūdų išauginta 12% mažiau nei 1990 m., kai jų iš laukų gauta 3 mln. 265 tūkst. t

2010 m. Lietuva buvo viena pagrindinių išrūgų sūrio, šieno, agrastų, kvietrugių, mėlynių, sūrių iš nugriebto karvių pieno, grikių, obuolių sulčių, konservuotų grybų, rugių, kvietinių miltų, rapsų, džiovintų grybų, garstyčių, grietinėlės, linų augintoja ir gamintoja pasaulyje.

Nuo 2015 metų Lietuva tapo viena didžiausių kviečių eksportuotoja pasaulyje.

Gyvulininkystės ir paukštininkystės raida

Lankomų ūkių ar sodybų, kuriuose pristatomi gyvulininkystės ir paukštininkystės sektorių agroturizmo produktai, šeimnininkai turi būti susipažinę su gyvulininkystės sektoriaus istoriniais etapais. Labai svarbu, kad ūkio ar sodybos šeimnininkas gebėtų pristatyti laikomų gyvulių veisles, jų auginimo metodus, produktus ir plėtrą iki šių dienų bei paaiškinti, koku istoriniu ar kultūriniu etapu šios gyvulių ir paukščių veislės, jų auginimo ir perdirbimo metodai buvo naudojami Lietuvoje.

Lietuvos gyventojai gyvulininkystę vertėsi jau prieš du tūkstančius metų. Istoriniuose šaltiniuose arkliai, jaučiai, karvės, ožkos, minimos nuo XI a. XVI-XVIII a. darbui buvo naudojami arkliai ir jaučiai, tačiau XIX a. antroje pusėje pereita prie arklių.

Auginti galvijus paskatino valakų reforma (1557 m.). Jos įstatuose buvo nurodyta kiekviena kunigaikščio žemių palivarkui laikyti nemažiau kaip 20 karvių. Nemažai melžiamų karvių buvo privačiuose dvaruose. Po valakų reformos, padaugėjus dirvų, buvo siekiama didinti gyvulių skaičių ir dėl trąšų. Valstiečiai augino tų pačių rūšių gyvulius kaip ir dvarininkai.

Nuo XVIII a. antrosios pusės kai kurie dvarai pradėjo rūpintis galvijininkystės plėtimu bei galvijų veislių gerinimu. A. Tyzenhausas, valstybinių dvarų administratorius, sekdamas Vakarų Europos žemės ūkio naujovėmis, gabenosi į Lietuvą veislinių galvijų, steigė veterinarijos punktus, rūpinosi pašarinių žolių sėjimu, ragino dvarininkus mokytis gyvulininkystės dalykų. Veisliniai galvijai tuo metu buvo auginami I. Masalskio, Kosakovskių, Oginskių ir kt. dvaruose. XVIII–XIX a. ėmė plisti įvežtiniai smulkieji arkliai, atgabenti iš Vakarų Europos, ypač tinkantys traukti sunkius naujoviškus žemės ūkio padargus bei mašinas.

Labiau rūpintis galvijų produktyvumo didinimu buvo pradėta XIX a. viduryje, kai dvarininkai aktualiems ūkiniam klausimams spręsti pradėjo steigti žemės ūkio draugijas.

Pirmoji žemės ūkio draugija buvo įsteigta 1832 m. Klaipėdoje. Draugija rūpinosi žemės ūkio dirbimu, pašarų auginimu ir gyvulininkystės gerinimu. Ji organizuodavo žemės ūkio produktų ir gyvulių parodas. Pirmoji paroda buvo organizuota 1846 m. Priekulėje. Vėliau žemės ūkio parodos vyko Budelkiemyje (1847 m.), Mišeikiuose (1849 m. ir 1857 m.), Priekulėje (1857 m.), Tauralaukyje (1857 m.). Parodose buvo demonstruojami geriausi gyvuliai ir išauginti žemdirbystės produktai. Lankytojai buvo supažindinami su gyvulių auginimo reikalavimais, jų šėrimo bei veterinarijos pagrindais.

Nuo XVI a. įvykdytos valakų reformos ir įvesto trilaukio ūkio iki XIX a. pabaigos gyvulininkystės beveik jokios pažangos nepadarė. Buvo auginamos nedidelio produktyvumo gyvulių veislės, gerai prisitaikiusios prie vietos sąlygų.

Pagrindinė arklių veislė buvo žemaitukai, plačiai žinoma Rytų ir Vakarų Europoje. Tai palyginti nedideli (aukštis ties gogu 136-142 cm), ištvėringi, ilgaamžiai, energingi arkliai, tinkami joti važiuoti ir žemės ūkio darbams.

Vietiniai galvijai buvo žali, balnugariai (juodmargiai su balta juosta per nugarą), šėmi (palši, rusvai pilki), pasitaikydavo ir baltų bei juodų Vietinės kiaulės buvo baltos, deglos, rusvos, juodos. Vietinės šiuurkščiavilnės avys buvo pilkos, juodos, rusvos.

Nors gyvulių buvo laikoma daug, bet beveik visi ūkiuose pagaminti produktai ten pat būdavo ir suvartojami. Tikrai XIX a. antroje pusėje ir XX a. imta gaminti rinkai

Atkūrus nepriklausomybę, daugiausia pastangų buvo skiriama galvijų ir kiaulių ūkiui intensyvinti, kad būtų kuo daugiau pajamų gautą už eksportuojamą produkciją. Vietinius galvijus nustatyta gerinti juodmargių ir žalučių veislių reproduktoriais, įvežtais iš Danijos, Švedijos ir Rytprūsių. Kiaulėms didžiausios įtakos turėjo anglų ir švedų didžiosios baltosios kiaulės. Vietinėms avims didžiausią įtaką padarė Rytprūsių ir Klaipėdos krašto juodgalvės avys. Žemaitijos arklių kokybei gerinti buvo įsteigtas žirgynas, įkurti kergimo punktai, iš užsienio įvežti reproduktoriai, daugiausia Ardėnai iš Švedijos ir Belgijos, trakėnai ir Hanoverio arkliai

Nepriklausomoje Lietuvoje augant pasėlių plotams, didėjant bendrai augalininkystės produkcijai geri poslinkiai vyko ir gyvulininkystėje. Didėjo gyvulių skaičius, kilo produktyvumas, bet svarbiausia – keitėsi gyvulininkystės kryptis. Be tokio pasikeitimo nebūtų buvę įmanoma Lietuvai įsitvirtinti Vakarų pasaulio žemės ir maisto produktų rinkoje. Pagrindinis dėmesys skirtas pieno ir bekoninių kiaulių gamybai.

Nuo 1923-1924 metų didėjo gyvulių ir jų produktų eksportas. Iki 1925 metų į

Vokietiją buvo eksportuojamos riebios kiaulės, o nuo 1927 metų – bekonai į Didžiąją Britaniją. Pieno produktų eksporto didžiausią dalį sudarė sviestas, bet buvo eksportuojami ir sūriai bei pienas ir grietinė. Iš paukščių kiek daugiau pajamų davė žąsys.

1938 m. pajamos už gyvulininkystės produktus sudarė 55,9 proc. viso eksporto pajamų. Daugiausiai buvo eksportuojama sviesto ir bekonų.

Didžiausias nuosmukis dėl pasaulinės krizės ir eksporto kvotų buvo 1934 m, o nuo 1935 m gyvulių ir jo produktų išvežimas vėl pradėjo didėti.

Žemės ūkio rūmų sąskaitybos ir ekonomikos biuro duomenimis, 1937–1938 ūkiniais metais gyvulininkystės prekinė produkcija jau sudarė 57,5 proc. nuo bendrosios produkcijos ir toli pralenkė 1913 m. prekinės produkcijos lygį. Taigi Lietuvoje gana sparčiai formavosi prekinis žemės ūkis. Pagal nepriklausomo gyvenimo metais žemės ūkio pažangos tempus žymus mūsų agrarininkas prof. J. Krikščiūnas Lietuvą priskyrė prie Europoje pirmoje vietoje esančių valstybių. Prie šių pasiekimų daug prisidėjo Žemės ūkio rūmai paruošdami krašto ūkininkus gyvulių ūkio pertvarkai ir talkindami Žemės ūkio ministerijai ją įgyvendinant.

Šio pobūdžio veikla prasidėjo nuo gyvulių veislininkystės darbo sutvarkymo. Žemės ūkio rūmai šį darbą perėmė iš Žemės ūkio ministerijos išplėtė pašalpų teikimo apimtį, bet apribojo veislių pasirinkimą.

Prieš Žemės ūkio rūmams perimant gyvulių veislininkystės tvarkymo darbus Žemės ūkio ministerija jau buvo pradėjusi valstybiniuose ir kituose pagal sutartis su ministerija privalančiuose laikyti reproduktorius ūkiuose kurti vadinamuosius valstybinius kergimo punktus. 1939 m. pabaigoje Žemės ūkio rūmų prižiūrimi veikė 166 eržilų, 271 bulių, 416 avinų ir 68 kuilių kergimo punktai.

Svarbi Rūmų veiklos sritis buvo ir arklininkystė. Taip pat iki Žemės ūkio rūmų įkūrimo nebuvo sistemingai dirbama ir paukštininkystės srityje. 1928 m. Žemės ūkio rūmai ėmėsi nuoseklaus darbo skirdami pašalpas veisliniams paukščiams ir jų kiaušiniams, vielos tinklui tvoroms, aikštelėms prie paukštidžių aptverti pirkti, paukštidžių vidaus įrangai ir inventoriui įsigyti.

Žemės ūkio rūmai išplėtojo galvijų produktyvumo kontrolės darbą. Sėkmingai besiplečiantis galvijų kontrolės darbas Žemės ūkio rūmų specialistams kėlė naujus uždavinius – nuo galvijų pereiti prie kitų žemės ūkio gyvulių kontrolės. Žemės ūkio rūmai taip pat rūpinosi ir kailinių žvėrelių ūkiu.

Darbus, susijusius su gyvulių veislininkyste, Žemės ūkio rūmai vykdė pirmiausia remdamiesi gyvulių augintojų organizacijomis. Žemės ūkio rūmai jas globojo skirdami pašalpas instruktoriams išlaikyti ir jų kelionių išlaidoms padengti. Taip pat jiems buvo leista nemokamai naudotis Žemės ūkio rūmų patalpomis su telefonu ir kitais komunaliniais patarnavimais. Savo ruožtu gyvulininkystės organizacijos užsiėmė konkrečia veikla vykdydamos pagal Žemės ūkio rūmų nurodymus veislinių gyvulių kontrolės darbą, rūpinosi kergimo punktų tinklo plėtra, platino veislinių gyvulių prieauglį, dalyvaudavo veislinių gyvulių parodose. Tačiau pats svarbiausias jų darbas buvo veislinių gyvulių atranka įrašymui į kilmės knygas.

Gyvulių supirkimą, perdirbimą ir eksportą tvarkė „Maisto“ akcinė bendrovė, ji turėjo skerdyklas Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje ir Tauragėje. 1937 metais šios bendrovės akcinio kapitalo 69,8 proc. priklausė valstybei ir 30,2 proc. – ūkininkams ir kooperatyvų centrams. Krizės metais valstybė kiaulių augintojams nustatė palaikomąsias kainas.

II pasaulinis karas ir kolektyvizacija nusmukdė Lietuvos gyvulininkystę, buvo prarasta Vakarų rinka. Pagal galvijų ir kiaulių skaičių prieškarinis lygis pasiektas tik apie 1960 m., bet avių ir arklių skaičius toliau sparčiai mažėjo.

Padidėjus derlingumui ir įvežant nemažai koncentruotųjų pašarų (iki 1,5 mln. t) galvijų ir kiaulių skaičius buvo didinamas orientuojantis į veislinę gyvulininkystę. Lietuvos juodmargiai galvijai toliau buvo gerinami Olandijos, Vokietijos, Danijos, Holšteinais, bei Britanijos fryzais, o žalieji – Danijos žalaisiais ir angelnais. Lietuvoje auginamų kiaulių 95 % sudaro Lietuvos baltosios. 27 % kiaulių buvo išauginama 32 kiaulininkystės kompleksuose, kiekviename iš jų auginama nuo 12 iki 54 tūkst. kiaulių per metus.

Paukštininkystė buvo plečiama dideliuose paukštynuose taikant industrines technologijas ir auginant įvairius krosus. Nemažai buvo auginama ančių, šiek tiek žašų ir kalakutų. Auginami ir kailiniai žvėreliai (audinės, mėlynosios ir sibirinės lapės). Bandoma plėsti triušininkystę (Kalifornijos, šinšilų, didžiųjų milžinų veislių triušiai).

Veislėms tobulinti buvo sukurta gana efektyvi valstybinė veislininkystės sistema, kontroliavusi veislininkystės ūkių ir fermų darbą ir turėjusi du buliukų auginimo elevatorius, buliukų kontrolinio auginimo stotį, šešias kiaulių kontrolinio penėjimo stotis. Galvijininkystės veislininkystė rėmėsi dirbtinio sėklinimo stotimis. Kasmet iš Lietuvos buvo išvežama apie 60–70 tūkst. veislinių kiaulių, 30–0 tūkst. telyčių, taip pat išvežama apie 40–50 % pagamintų mėsos ir pieno produktų.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, sutriko atsiskaitymai su Rytų šalimis, labai pabrango energija, sumažėjo gyvulininkystės produktų paklausa, todėl pasidarė nerentabilu importuoti pašarinius grūdus, Dėl to gyvulių skaičius didelėse fermose ir kompleksuose mažėjo, bet ūkiuose ėmė didėti. 1996 metais bendrovėse buvo 140 tūkst. karvių, o ūkininkų, kitų gyventojų ūkiuose – 446 tūkst.

Pagalbinio ūkio vaidmuo Lietuvoje ir toliau išliko svarbus: 1966–1969 m. Ukrainoje iš kolūkiečių buvo supirkta tik 3,8 proc. mėsos, Moldavijoje – 2 proc., Rusijoje – 6 proc., o Lietuvoje – net 25 proc.

Per keletą kolūkių gyvavimo dešimtmečių padėtis kaime keitėsi; kilo darbo užmokestis, palengvėjo darbo sąlygos laukuose ir fermose, išaugo naujos gražios gyvenvietės. Tačiau ši ūkininkavimo forma laikėsi ne dėl jos pranašumų individualaus ūkininkavimo atžvilgiu, o dėl valdžios direktyvų ir dosnios paramos.

Atkūrus nepriklausomybę ir pertvarkant žemės ūkio sistemą – grąžinant žemę savininkams, neišvengiamai patirta ir produkcijos sumažėjimo, kadangi sutrūkinėjus ekonominiams ryšiams iš pradžių buvo tenkinamasi daugiausia Lietuvos vidinių poreikių tenkinimu. 2007 m. karvių kiekis lyginant su 1990 m. sudarė 84,3%, kitų galvijų – 49,3% , kiaulių – 41,7%, avių – 122,4%, arklių – 19,0%, paukščių – 61,7% .

2007 m. privati žemė sudarė 72,7% žemės ūkio paskirties žemės, nes buvo 101 tūkst. registruotų ūkininkų ūkių, kurių vidutinis dydis – 13,4 ha. Tik 3,2% ūkių buvo didesni nei 50 ha, bet jie valdė net 46% visų deklaruotų žemės ūkio naudmenų ploto.

Žuvininkystės ir žvejybos ūkiuose, sodybose ar muziejuose pristatomos tradicinės upių ir ežerų žuvų veislės, kurios istoriškai augintos ar žvejotos šalyje, regione ar konkrečioje Lietuvos teritorijoje, jų auginimo ir žvejybos metodai bei priemonės, produktai ir plėtra iki šių dienų. Agroturizmo produkto kūrėjai yra susipažinę su šalies žuvininkystės istorija bei Lietuvoje naudotais istoriniais auginimo ir žvejybos metodais, pažįsta žuvų rūšis.

Lietuvoje žuvų išteklių saugojimu ir didinimu pradėta rūpintis XV a. Išleisti įstatymai dėl žvejybos reguliavimo ir žuvų apsaugos, 1529 m. jie paskelbti pirmajame Lietuvos statute.

Karusus tvenkiniuose pradėta auginti apie XV a., karpus – apie XVII a., upėtakius – XIX a. Pirmosios žuvivaisos įmonės įsteigtos Senuosiuose Verkiuose (apie 1873), Trakų Vokėje

(apie 1880). Žuvivaisos pradininkas M. Girdvainis (1841-1925) Gerkonyse (netoli Dūkšto) 1881 metais įsteigė žuvivaisos įmonę, kur pirmą kartą buvo apvaisinti ir inkubuoti seliavų ikrai.

Nepriklausomoje Lietuvoje buvo žvejojama Baltijos jūroje ir Kuršių mariose, ežeruose, upėse. Buvo apie 40 ūkių, kuriems priklausė apie 1500 ha ploto tvenkinių. Jie kasmet išaugindavo apie 150 t prekinių karpių. Šiek tiek žuvų buvo eksportuojama, daugiausia į Vokietiją. 1924 metais Antalieptėje buvo pastatytas ir veikė nedidelis žuvų inkubatorius. 1928-1938 metais į ežerus buvo įleista ungurių jauniklių. 1934 metais Lietuvoje veikė 62 nedideli ūkiai, kurie augino karpius ir upėtakius.

Iš esmės tarpukario Lietuvoje žuvininkystės plėtra nebuvo intensyvi. Verslininkams pelningiau buvo vežti žuvis ir žuvų produktus, nei plėtoti šalies ūkio sektorių. Žvejybos laivynas ir techninė žvejybos bazė buvo visiškai silpni.

Iki Antrojo pasaulinio karo žvejyba vertėsi tik pavieniai žvejai, kurie daugiausia žvejojo Nemune, ypač jo žiotyse, Kuršių mariose ir Baltijos jūros priekrantėje. Atviroje Baltijos jūroje beveik nežvejota. Stambios jūrų žvejybos iš viso nebuvo.

1929 m. Baltijos jūroje buvo sugauta 20 proc., Kuršių mariose – 29 proc., kituose vandens telkiniuose – 51 proc. visų sugautų žuvų. 1938 m. Baltijos jūroje buvo sugauta 36 proc., Kuršių mariose – 29 proc., vidaus vandenyse – 35 proc. visų žuvų. 1934–1938 m. tarp Baltijos jūroje sugautų žuvų vyravo menkės, mažiau buvo sugaunama plekšnių, strimelių, šprotų). Visos šių rūšių žuvis sudarė daugiau kaip 93 proc. Baltijos jūroje sugautų žuvų.

Įvairesnė buvo Kuršių mariose sugaunamų žuvų sudėtis. Čia didžiausias lyginamasis svoris teko kuojoms, stintoms, ešeriams, karšiams, pūgžliams. 1934–1938 m. Kuršių marių žuvų produkcija vidutiniškai sudarė 21,5 kg/ha, kituose vidaus vandenyse – 12,6 kg/ha. Žuvis būdavo suvartojamos šviežios arba žvejų parūkytos.

Tarpukario Lietuvos statistikos duomenimis, 1938 m. Baltijos jūros priekrantėje žvejojo 65 motoriniai laivai bei 931 burinė bei irklinė valtis. Dalis laivų veiklą vykdė Klaipėdos (iki 1939 m. kovo mėnesio, kol Vokietija aneksavo Klaipėdos kraštą) ir Šventosios uostuose, dalis buvo ištraukiami į krantą įvairiuose Baltijos priekrantės ruožuose. Statomaisiais tinklais buvo žvejojamos menkės, strimelės, plekšnės, lašišos. Kuršių mariose buvo žvejojama buriniais laivais bei irklinėmis valtimis, daugiausia tinklais.

Žvejyba Baltijos jūroje ir vidaus vandenyse vertėsi apie 6 tūkst. žmonių. Per metus visuose šalies vandens telkiniuose būdavo sužvejojama apie 2,5–3 tūkst. t žuvų. Svarbią vietą

užėmė vėžiavimas. Daug vėžių būdavo suvartojama vidaus rinkoje, dalis eksportuojama.

1934 m. Klaipėdoje buvo įsteigta AB „Žuvis“. Ji turėjo šaldytuvų ir rūkyklą, konservavo žuvis. Bendrovė dirbo iki 1940 m. vidurio, kol buvo pakeistas jos statusas.

Didžioji Kuršių mariose ir Baltijos pajūryje žvejų sugautų žuvų dalis buvo sūdoma amatininkiško pobūdžio įmonėlėse. Tuo metu veikė keturios stambesnės žuvų perdirbimo įmonės. Žuvų konservus nedideliais kiekiais Kaune gamino dvi įmonės: „Liesil“ ir „Skanėstas“. Sugaunamų žuvų ir pagamintos produkcijos šaliai neužteko, todėl buvo importuojama daug žuvų ir gatavos produkcijos (daugiau nei Lietuvos žvejai sugaudavo).

Daugiausia buvo įvežama silkų, kurios vidutiniškai per 1929–1938 m. sudarė apie 98 proc. visų importuotų žuvų. Dauguma jų buvo importuojama iš Didžiosios Britanijos, nedaug – iš Norvegijos, Olandijos, Vokietijos. Iš Didžiosios Britanijos importuojamų prekių struktūroje silkės sudarė 5–6 proc.

Žemės ūkiui tvarkyti buvo sukurta Žemės ūkio ir valstybės turto ministerija (ŽŪVTM). 1921 m. ŽŪVTM pradėjo veikti Vandenių ir durpynų inspekcija. Valstybiniams durpynams ir vidaus vandenims administruoti 1924 m. buvo įsteigtas durpynų ir vandenių skyrius. Jam buvo pavesta tirti ir nuomoti vandenį, tvarkyti ir prižiūrėti žūklės bei žuvininkystės ūkį.

Administruoti vandenį 1928 m. buvo perduota Miškų departamentui. Šiam departamentui priklausė tik vidaus vandenys – ežerai, upės, žuvininkystės tvenkiniai. Jūrų žvejybą administravo Finansų ministerija.

Miškų departamentas prižiūrėjo ir tvarkė 47200 ha ežerų, 7200 ha upių, 900 ha tvenkinių. Šiam departamentui buvo paskirta Žuvininkystės referantūra. Buvo draudžiama žuvis ir vėžius gaudyti neršto metu, saugoma ir neleidžiama gaudyti mažų (nesuaugusių) žuvų, nustatomi atitinkami tinklų standartai, žiūrima, kad vandenys nebūtų teršiami kenksmingomis medžiagomis.

Antrojo pasaulinio karo metais žvejyba sunyko, amatininkiškos žuvų perdirbimo įmonės nustojo veikusios. Vidaus vandenyse žvejyba vyko be priežiūros, gyventojai, kariniai daliniai sava valia įvairiomis priemonėmis gaudė žuvis. Žuvis buvo parduodamos šviežios, daugiausia miestų gyventojams. Vykę mūšiai sunaikino ir buvusią Lietuvos žvejybos infrastruktūrą, ypač nukentėjo

Baltijos pajūrio ir Kuršių marių žvejai. Pokario laikotarpiu reikėjo iš naujo sukurti žvejybos bazę ir atkurti bei plėtoti žuvų perdirbimo pramonę.

Okupavus Lietuvą buvo panaikinta privati vandens telkinių nuosavybė. Pradėti kurti žvejų kolūkiai. Po Antrojo pasaulinio karo buvo pradėtas kurti stambus, orientuotas į Atlanto vandenyno ir kitus tolimuosius žvejybos rajonus, žvejybos laivynas ir žuvų perdirbamoji pramonė. Apie 1960 m. buvo pradėta intensyvi žuvininkystės tvenkinių statyba.

Sovietmečiu žuvininkystei buvo skiriamas didelis dėmesys. Žuvų ūkis buvo viena iš strateginių SSRS ir Lietuvos ūkio šakų. Jis daugelį metų buvo kuriamas centralizuotai vadovaujant Maskvai. Dauguma žuvų ūkio specialistų buvo rengiami žinybinėse mokymo institucijose, pavaldžiose sąjunginei Žuvų ūkio ministerijai. Žuvys ir iš jų pagaminti produktai buvo tiekiami į kitas SSRS respublikas ir užsienį, ir tik maža dalis (apie 10–15 proc.) tekdavo Lietuvos gyventojams. To laikotarpio sovietinė Lietuvos Vyriausybė neturėjo didelės įtakos tvarkant jūrų žvejybą ir žuvų perdirbimą. Žvejybos produkcija SSRS regionams ir eksportui būdavo paskirstoma Maskvoje.

1945 m. išimtinai buvo žvejojama tik vidaus vandenyse. 1946 m. vyravo žvejyba Kuršių mariose, o jau 1947 m. – Baltijos jūroje. 1945–1946 m. daugiausia buvo sugaunama gėlujų vandenų žuvų, o 1947–1952 m. – Baltijos jūros menkių.

Vis daugiau žuvų sugaunant tolimosiose jūrose, 1963–1964 m. Baltijos jūroje ir vidaus vandenyse sugaunamų žuvų lyginamasis svoris sumažėjo iki 10 proc. Galima išskirti 4 Lietuvos žvejybos laivyno kūrimo ir veiklos etapus: nuo 1946 iki 1949 m., nuo 1950 iki 1959 m., nuo 1960 iki 1989 m., nuo 1990 m. iki dabar. Nuo 1953 iki 1990 m. vandenynuose sugautos žuvys buvo svarbiausias žuvų perdirbimo pramonės žaliavų šaltinis.

Pirmieji sprendimai plečiant žvejybą Baltijos jūroje pokario laikotarpiu buvo pradėti įgyvendinti 1946 m. pradžioje. Tada buvo įkurta aktyvios jūrų žvejybos bazė Klaipėdoje. Jūrų žvejybos lūžis įvyko 1947 m., kai žvejybos įmonės, aprūpintos mažaisiais žvejybos traleriais, pradėjo aktyviai žvejoti Baltijos jūroje.

Žuvų sugavimas tais metais daugiau kaip pusantro karto viršijo ikikarinį lygį. Žvejyba Baltijos jūroje vyravo iki 1952 m. 1950 m. žvejybos laivynas pasipildė pirmaisiais dviem vidutiniais žvejybos traleriais, pritaikytais žvejoti Atlanto vandenyne. Jais Šiaurės jūroje buvo žvejojamos silkės. Tačiau dėl neišvystytos laivų aptarnavimo infrastruktūros šie traleriai galėjo plaukti tik į artimuosius žvejybos rajonus, nes, prisipildo triumus laimikio, turėjo sugrįžti

į uostą iškrauti žuvų ir apsirūpinti reikiamomis kitam reisui medžiagomis.

Labiausiai paplito laivai Baltijos jūroje buvo 1970–1973 m. statybos „Baltika“ tipo, žvejojo tralais bei tinklais, ir „Karelija“ tipo, kurie buvo šiek tiek didesni už „Baltika“.

Žvejybos laivyno darbo organizavimas, jo struktūra tobulėjo ir plėtėsi. Buvo gauti galingi autonominio plaukiojimo laivai – didieji žvejybos traleriai. Jie galėjo žvejoti visuose Atlanto vandenyno žvejybos rajonuose. Vidutiniai žvejybos traleriai, būdami ekspedicijoje Atlanto vandenyne apie 4 mėnesius, perkraudavo sugautas žuvis sūdymui į plaukiojančias bazines, vėliau – apie 1965 m. – į transportinius refrižeratorius, kurie pristatydavo žuvis Lietuvos krante esančioms įmonėms. Bazės ir transporto laivai pristatydavo traleriams reikalingas žvejybos priemones, atsargines dalis, maistą, vandenį, kurą.

Lietuvos jūrų žvejybos laivyną apie 1970 m. sudarė 4 stambios sudėtinės dalys: Baltijos jūros, okeaninis, tralerių ir transportinis refrižeratorių laivynai. 1969 m. duomenimis, žvejybos laivyne buvo 251 laivas (neįskaitant žuvų priėmimo, transportavimo, perdirbimo ir kitų specialios paskirties laivų), iš jų 38 mažieji, 150 vidutinių, 24 didieji žvejybos traleriai-šaldytuvai, 39 kiti žvejybos laivai. Klaipėdoje buvo specializuotas jūrų žvejybos uostas (jo krantinių ilgis – 1200 m).

1988 m. Lietuvos žuvų pramonės gamybinio susivienijimo žvejybos laivyno struktūra pakito, jį sudarė 3 dalys – tralerių, okeaninis ir refrižeratorių laivynai (žvejybos uosto krantinių ilgis tuo metu jau sudarė 2100 m).

1949 m. žuvininkystės tvenkinių plotas sudarė 575 ha, juose buvo išauginta 40 t prekinių žuvų. Sparčiau tvenkinių žuvininkystė pradėta plėtoti nuo 1960 m. 1960–1975 m. laikotarpiu Žuvininkystės valdybai pavaldžių tvenkinių ūkių plotas padidėjo 10 kartų ir sudarė 6450 ha. Vien 1971–1975 m. buvo pastatyta 1530 ha naujų tvenkinių. Apie 1970 m. daugiausia gėlųjų vandenų žuvų buvo sugaunama žuvininkystės ūkių tvenkiniuose.

1988 m. 20 žuvininkystės ūkių valdė per 10,5 tūkst. ha žuvininkystės tvenkinių. Daliai jų, žvejojusių ežeruose, buvo priskirti ežerai. Išlaužo žuvininkystės ūkio (Prienu r.) Šilavoto skyriuje (specializuotas karpių veislininkystės skyrius) buvo vykdoma karpių selekcija.

1990 m. daugiausia žuvininkystės tvenkinių buvo Raseinių, Kelmės, Vilniaus ir Rokiškio rajonų žuvininkystės ūkiuose.

Dėl pirmaisiais po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metais vykusios politinės ir

ūkinės žuvininkystės sektoriaus pertvarkos katastrofiškai sumažėjo žvejybos tolumuosiuose rajonuose galimybės, žuvų produktų gamyba, suvartojimas ir eksportas. Žuvys ir jų produktai brango sparčiau nei kiti maisto produktai. Siekiant stabilizuoti padėtį ir atkurti žuvų produkcijos gamybos bei pardavimų apimtį, buvo privatizuojamos įmonės ir žuvininkystės ūkiai. Nežiūrint į tai, žuvivaisos ir žuvininkystės mokslo tiriamuosius darbus ir toliau finansavo valstybė.

1991 m. rugsėjo 9 d. Gamybinis susivienijimas „Litrybprom“ buvo pavadintas Lietuvos valstybine žvejybos laivyno įmone (VŽLĮ) „Jūra“. Perėmus šį laivyną, bet praradus žvejybos teises, turėtas pagal SSRS sutartis su turtingomis žuvų išteklių trečiomis šalimis, iškilo žvejybos kvotų skyrimo Lietuvos valstybei problema. Trūko lėšų aprūpinti ir išlaikyti didelį laivyną.

VŽLĮ „Jūra“ nesugebėjo savarankiškai, be valstybės paramos, nei efektyviai mažinti laivyno, nei jo eksploatuoti. Tuo metu VŽLĮ „Jūra“ turėjo 128 įvairios paskirties laivus. Okeaninės žvejybos laivyne buvo 21 mažasis, 52 vidutiniai, 46 didieji traleriai, 5 plaukiojančios bazės, 4 refrižeratoriai. Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvai nebuvo skirtos žvejybos kvotos buvusiuose susivienijimo „Litrybprom“ tradiciniuose žvejybos rajonuose, nes visas SSRS turėtas žvejybos teises ir įsipareigojimus perėmė Rusijos Federacija.

1989 m. „Litrybprom“ dirbo 11,4 tūkst., 1990 m. – 10,7 tūkst. darbuotojų. Įsteigus VŽLĮ „Jūra“, jos darbuotojų skaičius nuolat mažėjo: 1991 m. buvo atleista 1021, 1992–1994 m. – 7158, 1995 m. – 3449, 1996 m. – 2415, 1997 m. – 194 darbuotojai. 1998 m. galutinai bankrutavusios įmonės likvidavimo metu joje dirbo 18 darbuotojų.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, pereinant iš centralizuotos komandinės į rinkos ekonomiką, susikūrė daug mažų žvejybos įmonių (bendrovių ir individualių). Iki 2005 m. atviroje Baltijos jūroje kasmet žvejojama 63–65 laivai, Baltijos jūros Lietuvos priekrantėje (iki 20 m izobatos) daugiau buvo žvejojama iš valčių ir kitokių laivų ne ilgesnių kaip 12 m. Žvejyba priekrantės vandenyse tapo svarbiu pajamų šaltiniu daliai žvejų.

Laikantis šalies ekonominės politikos principų, vienas svarbiausių tikslų buvo atkurti nors dalį prarastų žvejybos tolumuosiuose žvejybos rajonuose galimybių, sukurti racionalią ir efektyvią žuvininkystės sektoriaus valdymo struktūrą, veiksmingą privatų žuvininkystės sektorių, didinti jo efektyvumą. Buvo formuojama žuvininkystės plėtros valstybės politika, plečiamas tarptautinis bendradarbiavimas, visų pirma su regioninėmis žvejybos organizacijomis ir Europos Bendrijomis.

Siekiant paspartinti rinkos ekonomikos principų diegimą žuvininkystės sektoriuje, padedant Vakarų šalių specialistams buvo organizuojamos atskirų sektoriaus šakų ekonominės studijos, mokomi darbuotojai. Dar iki įstojimo į Europos Sąjungą dauguma Lietuvoje veikusių žuvų perdirbimo ir žvejybos įmonių sugebėjo efektyviai konkuruoti Vakarų ir Rytų rinkose.

Atgavus nepriklausomybę, Lietuva įgijo išskirtinę ekonominę zoną Baltijos jūroje. Teritoriniai vandenys ir išskirtinė ekonominė zona kartu sudaro 7000 kv.km, t. y. apie 2 proc. viso Baltijos jūros ploto.

2004 m. Lietuvai įstojus į ES, Atlanto vandenyne teisę žvejoti turėjo 23 laivai, atviroje Baltijos jūros dalyje – 67. Baltijos jūros priekrantėje buvo 219 laivų ir valčių, ne ilgesnių nei 12 metrų. 2005 m. Lietuvos žvejybos laivynas sugavo 142 tūkst. t žuvų. Atlanto vandenyno rajonuose buvo sugauta 87,9 proc., Baltijos jūroje (atviroje ir priekrantėje) – 9,6 proc., vidaus vandens telkiniuose – 2,5 proc. (1,4 proc. akvakultūros tvenkiniuose).

Maisto gamybos agroturizmo produktus siūlantys ūkių ar sodybų šeimininkai turėtų gebėti lankytojams pateikti informaciją apie Lietuvoje ar jos regione gamintus tradicinius patiekalus, jų gaminimo metodus bei priemones, senąją autentišką jų receptūrą, su konkrečiu patiekalu susijusius senuosius papročius, tikėjimą ir tautosaką. Tradicinio kulinarinio paveldo puoselėtojai privalo žinoti, koku istoriniu ar kultūriniu etapu šie patiekalai ir jų gaminimo metodai buvo naudojami Lietuvoje.

Maistas yra ir buvo pagrindinė žmogaus gyvenimo reikmė, todėl jo produktų gamyba, perdirbimas ir paties maisto paruošimas žmogaus veikloje visada užėmė vieną iš svarbiausių vietų. Svarbus maistas ir dvasiniame gyvenime – šventiniai patiekalai ir jų apeiginis kontekstas sietini su reikšmingiausiais šeimos, bendruomenės, tautos gyvenimo įvykiais. Būtent tokie apeiginiai valgiai ilgiausiai išsilaikė nepakitę.

Lietuvių kulinarijos kultūrą sudaro vietinės tradicijos ir kitų šalių virtuvių įtakos. Socialinių gyventojų grupių maisto kultūra skyrėsi, nes didikai, bajorai, dvarininkai turėjo ne tik galimybę sočiai pavalgyti, bet ir norą puikuotis svetimų kraštų gėrybėmis. Jau XVI a. Vilniaus kunigaikščių rūmų inventorinėse knygosose be vietinių buvo minimi ir įvairiausi užsieninių žemės ūkio kultūrų produktai. Pavyzdžiui, karaliaus Žygimanto Augusto Vilniaus rūmų inventorinėse knygosose vardijama kelių rūšių miltai, kruopos, griekiai, ryžiai, burokai, česnakai, žuvis, žvėriena ir laukinė paukštiena, džiovinti baravykai, kopūstai, melionai, morkos, petražolės, svogūnai,

figos, razinos, migdolai, riešutai, cukrus, dešros, cinamonas, gvazdikėliai, imbierai, lauro lapai, muskatų riešutų žiedai, pipirai, įvairūs vynai ir kt. Dvarai darė įtaką ir nedidelei daliai prasigyvenusių kaimiečių.

Vis tik tikrasis Lietuvos kulinarinio paveldo objektas – valstietiškos mitybos kultūra, vietiniai maisto produktai, nes iki šių laikų mūsų krašto gyventojų daugumą sudarė kaimo gyventojai, sugebėję atsispirti svetimų kultūrinių įtakų poveikiui. Todėl kulinarinio paveldo patiekalai yra valstietiški laiko išmėginti maisto gaminiai, kurių neišsižadėjo ir lietuviškoji diduomenės dalis. Tai ir juoda ruginė duona, skilandis, vytintos ar rūkytos dešros, rūkyti lašiniai, kumpis, kastinys, varškės sūriai, sviestas, rūkytos, džiovintos marių ir ežerų žuvis, meduoliai, pyragėliai, žagarėliai, mieliniai pyragai, šakotis, obuolių sūris, midus, gira, miežinis alus ir kt.

Tokie paprasti, bet neprasti kulinarinio paveldo produktai pristato ir populiarina Lietuvos istoriją, tradicijas bei kultūrą visame pasaulyje.

Apie mūsų krašto kulinarinį paveldą negalima kalbėti be tautinių mažumų virtuvių ypatumų. Iš Juodosios jūros šiaurinės pakrantės XIV a. pab.–XV a. pr. į Lietuvą gyventi pakviesti totoriai ir karaimai atsivežė kibinus, balandėlius, koldūnus ir daugelį kitų valgių, reprezentuojančių mūsų kraštą. Lietuvos sentikių persikėlimas į Lietuvos ir Lenkijos valstybę, į šiaurės rytus XVII a. antroje pusėje–XVIII a. pr. darė įtaką Šiaurės Rytų Lietuvos šeiminkinių maisto gaminių įpročiams: išskirtinėmis progomis aukštaitės kepdavo pyragėlius su įdaru, virtų bulvių blynus su kopūstais ir žirniais, velykinis sentikių pyragas, sūris ir t.t.

2008 m. pradėti sertifikuoti Lietuvoje gyvenančių tautų tradicijas atitinkantys gaminiai. Tautinio paveldo produktai žymimi specialiu ženklu, liudijančiu, kad tai – senosios produkcijos tradicijas tęsiantis gaminy.

Amatininkyste puoselejančiuose ūkiuose, sodybose ar muziejuose pristatomi tradiciniai Lietuvos, regiono ar konkrečios šalies teritorijos amatai bei rankdarbiai, jų apdirbimo technologijos, įrankiai, produktai ir vystymasis iki šių dienų.

Agroturizmo produktas atskleidžia paveldėtų įgūdžių ir metodų naudojimą. Amatininkas turėtų gebėti paaiškinti, koku istoriniu ar kultūriniu laikotarpiu jo vykdomas amatas atkeliavo į Lietuvą ar konkretų regioną ir kokia buvo to amato vystymosi raida.

Lietuviai buvo ne tik geri žemdirbiai, gyvulių augintojai, bet ir gabūs amatininkai.

Baltų gentys jau I a. naudojo savo darbo įrankius, namų apyvokos dirbinius, ginklus, papuošalus, audinius. Viduramžiais amatai sparčiausiai vystėsi miestuose ir ypač Vilniuje, tapusiam Lietuvos amatininkystės centru. XIII a. pab. – XIV a. amatininkystė atsiskyrė nuo tradicinių verslų ir tapo savarankiška ūkio šaka. Kaimuose iki XX a. pr. gyvavo namų amatai – iš savo ūkio žaliavų pačių daryti žemės ūkio padargai, audiniai, maisto produktai, naudoti šeimos ir ūkio reikmėms.

Pagal apdirbamą žaliavą skyrėsi medžio, akmens, molio, geležies, tekstilės, odos apdirbimo amatai. Jų paplitimą sąlygojo atitinkamų dirbinių poreikis, ekonominiai, socialiniai gyvenimo pokyčiai. XIX a. 2-oje pusėje po baudžios panaikinimo gerėjant krašto ekonominei padėčiai vis daugiau valstiečių vaikų mokėsi amato. Dėl kai kurių amatų sezoniškumo arba nedidelės dirbinių paklausos amatininkai kartais mokėdavo po keletą amatų arba imdavosi ir žemės darbų.

Amatai Lietuvoje klestėjo – dailidės statydavo namus, gamindavo baldus, siūlams verpti ratelius; darbo turėjo kubiliai, klumpadirbiai, pynėjai, rišėjai, batsiuviai, siuvėjai, audėjos, račiai, kalviai, kailiadirbiai. Taip pat populiarūs buvo puodžiai, knygrišiai, geležies, odos bei akmens apdirbimo amatininkai ir juvelyrai.

Pynimas

Lietuvoje pinama nuo neatmenamų laikų. Kiekviename kaime buvo savas pynėjas, pindavęs krepšius kasdienei buičiai. Jie daugiausia buvo skirti bulvėms ir kitoms daržovėms, obuoliams, uogoms bei grybams rinkti. Taip pat buvo pinamos sėtuvės, kretilai, doklai pašarams rinkti, bamblės, karbijos, sūrinės, vyžos, lopšiai ir kt. Lietuvoje pagrindinė pynimo medžiaga yra karklo vytelės.

Sodybų, daržų, ganyklų ir miško jaunuolynai būdavo aptveriami pintomis tvoromis. Jų būta įvairių. Kai kurias tvoras dabar galime pamatyti Lietuvių liaudies buities muziejuje Rumšiškėse. Pynė Lietuvoje ir baldus. Šį pynimo sritis atsirado vėliau. Pinti baldai buvo paplitę dvaruose ir klebonijose. XIX a. pabaigoje atsirado ir pintų baldų dirbtuvių.

Audimas

Audimas Lietuvoje turi senas tradicijas. Audimas - ypač senas amatas, menantis net II-III a. Jaunos merginos į stakles sėsdavo besirūpindamos savo kraičiu, o vyresnio amžiaus moterims rūpėjo, kad šeimos nariai būtų apsirengę, o namus puoštų gražiausi kilimai, staltiesės bei lovatiesės.

Audimas – labiausiai išstobulintas amatas. Tai audinio gaminimas iš siūlų audimo staklėmis tam tikra tvarka supinant dvi statmenas siūlų sistemas – išilginę (metmenis) ir skersinę (ataudus). Pirmieji audimo įrankiai buvo lentelės su dviem skylutėmis, vėliau keturiomis ar šešiomis. Iš pradžių austa vertikaliosiomis, nuo XIII a. – horizontaliosiomis staklėmis. XIX a. – XX a. viduryje austa pusės rėmo ar pilno rėmo mechaninėmis audimo staklėmis.

Lietuvoje nuo seno austi balti ir spalvoti audiniai. Audinio savybes, išvaizdą ir raštą (naudojant ir skirtingų spalvų siūlus) lemia siūlų supynimo tvarka, arba pynimas. Lietuvių liaudies audinių raštams būdinga aiški, santūri kompozicija. Audiniai išmarginti geometriniais raštais, ritmiškai kartodamiesi, jie sudaro raiškų grafinį piešinį. Vėliau atsirado stilizuotos augalijos ir gyvūnijos motyvų. Nors audiniai pasižymi ne tiek techniniu tobulumu, kiek rašto bei spalvinių derinių grožiu, jų audimo technika įvairi ir gana sudėtinga. Raštuoti audiniai pagal audimo būdą skirstomi į keturias grupes: servetinius, diminius, kaišytinius ir rinktinius.

Lietuvių meistrų audiniuose iki šių dienų vyrauja geometriniai motyvai (saulutės, žvaigždutės) bei senoviniai spalvų derinimo būdai. Lietuviško audimo tradicijas tęsiančios audėjos audžia audinius tautiniams kostiumams ir interjerui bei juostas, kurias populiariau dovanoti arba įsigyti kaip suvenyrą.

Kalvystė

Kalvio amatas – vienas seniausių, gilią tradicijas turinčių amatų Lietuvoje. Pradžioje kalvystė neretai apimdavo ir rūdos paiešką, metalo išlydymą.

Kalvio amato vaikai mokėsi iš tėvų, o šių seneliai dažniausiai buvo kilę iš valstiečių. Dažniausiai tai būdavo šeimos verslas, dirbamas paveldėtais įrankiais ir technologijomis. Patys kalviai ar jų pagalbininkai degdavo anglis, o šalia to užsiimdavo dervos ar terpentino, kurį parduodavo vaistininkams, varymu.

Geležiniai žemės dirbimo padargai, įvairūs amatininkų įrankiai, skrynių apkaustai, vyriai ir spynos daugiausia būdavo kalami prie balų rūdos telkinių įsikūrusiose geležies gavybos ir apdirbimo dirbtuvėse, vadinamosiose rudniose, rūdose. Įvairūs geležies dirbiniai buvo kalami iš delno platumo ir colio storumo geležies gabalų, vadinamų stobomis, štobomis.

Puodininkystė

Archeologiniai tyrimai rodo, kad jau XIII a. galima kalbėti apie puodininkystę, kaip vieną seniausių amatų Lietuvoje. Jau nuo IV tūkstantmečio pr. m. e. buvo paplitę rankomis

lipdyti, mažai degti puodai. Nuo X a. pradėtas naudoti žiedžiamasis ratas. Puodininkystės centrai susikūrė tose vietovėse, kur buvo tinkamo molio. Labiausiai ji išsivysčiusi buvo Žemaitijoje.

Lietuvoje iš keramikos dirbinių daugiausiai buvo paplitę indai maistui ruošti, vartoti ir laikyti bei žaislai.

Indai maistui ruošti – virimo puodai, keptuvės (žąskepės) ir aguonmalės. Visi šie indai mažiausiai puošti. Tik kai kurie dekoruoti įbrėžtomis ar įspaustomis linijomis ir vingučiais. Prie indų maistui laikyti priskiriamos puodynės, palivonėliai, dviausiai, ašiniai buteliai. Šių indų puošyboje jau atsiranda spalvota glazūra, tačiau ornamentika negausi.

Gausiausiai buvo puošti indai maistui paduoti ir dirbiniai interjerui. Ašočiai, dubenys, puodukai, sviestinės, druskinės skirti ant stalo prie svečio paduoti. Interjero gaminiai – vazonai, vazelės gėlėms, žvakidės – turėjo namams suteikti jaukumo. Todėl šie dirbiniai puošti labiau ir jų forma įdomesnė. Jų puošyboje populiarūs geometriniai ir augaliniai motyvai.

Svarbi vieta buvo skiriama moliniams žaislams. Jie itin paplitę kaimuose. Lipdyti žirgeliai, raiteliai, antytės, avinukai, rečiau lėlės, gaidžiukai, pempės, ožiai. Žirgeliai ir raiteliai buvo lipdomi berniukams, o antytės – mergaitėms.

Dauguma molinių žaisliukų kartu buvo ir švilpukai. Švilpukų puošyboje buvo pamėgtos sodrios, ryškios spalvos. Buvo svarbu ne tik išorinis švilpuko grožis, bet ir iš jo sklindantis garsas. Abiejuose švilpukų šonuose buvo išduriamos dvi ar keturios skylutės.

Literatūros sąrašas

1. Arklio muziejus. Amatai. [žiūrėta 2017-06-26]. Prieiga per internetą <http://arkliomuziejus.lt/mokome/amatai>
2. Aukštaitijos nacionalinis parkas. Tradiciniai verslai ir amatai. [žiūrėta 2017-06-22]. Prieiga per internetą http://restore.anp.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=12
3. Bogužas, V. Arvasas, J. ir Šniauka, P. (2013). Žemdirbystė: vadovėlis. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas.
4. Dubniekienė, V. Ir Lazauskaitė, E. (2013) Lietuvos tautinis paveldas. Tradiciniai amatai. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
5. Dyglis, J. Žuvų auginimas tvenkiniuose ir aptvaruose: vadovėlis. [žiūrėta 2017-06-21]. Prieiga per internetą http://szum.kregzde.lt/pdf/moduliai/8/vadovelis_tvenkiniuose.pdf

6. Kusta, A. (2017) Žemės ūkio enciklopedija I-III t. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras
7. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. [žiūrėta 2017-06-14]. Prieiga per internetą <http://www.zum.lrv.lt>
8. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. (2014) Tautinis paveldas. Vilnius: LR žemės ūkio ministerija
9. Mano ūkis. [žiūrėta 2017-06-16]. Prieiga per internetą <http://www.manoukis.lt>
10. Marcinkevičienė, N. (2012). Kuo pavaišintų lietuviai? Pasaulio lietuvis. [žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą http://www.plbe.org/plietuvis/pdf/visi/2012/PL_2012_vasaris.pdf
11. Vitkūnas, M. (2006). Gyvulininkystė pietryčių Lietuvoje XIII-XIV a. Iš Gyvulininkystė. Mokslo darbai, t. 47 (p. 3–22). Kaunas: Lietuvos veterinarijos akademijos Gyvulininkystės institutas.
12. Žemaitijos paveldas. Tautinis paveldas Žemaitijoje. Tradiciniai amatai. [žiūrėta 2017-06-23]. Prieiga per internetą <http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/tautinis-paveldas-zemaitijoje>
13. Žemės ūkio rūmai. Istorija. [žiūrėta 2018-01-30]. Prieiga per internetą <http://www.zur.lt>

Projektą “Agroturizmo produktų vystymas, puoselėjant ūkininkavimo tradicijas Lietuvoje ir Latvijoje” finansuoja 2014–2020 m. Interreg V-A Latvijos ir Lietuvos programa.

Projekto tikslai

Projekto tikslas - sukurti ir skatinti tvarų tarpvalstybinį agroturizmo produktą, kuris yra prieinamas visoje programos teritorijoje Latvijoje ir Lietuvoje, tokiu būdu išsaugant kultūros paveldą, plėtojant ir propaguojant juo grindžiamus produktus ir paslaugas bei skatinant turistų skaičiaus padidėjimą regione. Šio agroturizmo produkto pagrindas bus ūkiai, kuriuose išlaikytos žemės ūkio, žuvininkystės, amatų, maisto produktų gamybos ir perdirbimo tradicijos.

Projekto rezultatai:

- 1) tradiciškai gaminami agroturizmo produktai (50 ūkių ir/ar sodybų Lietuvoje ir Latvijoje), įtraukti į 10 turistinių maršrutų;*
- 2) metodinė medžiaga ūkiams ir sodyboms apie agroturizmo produkto kūrimą (produkto kriterijai, 3 knygų rinkinys, informaciniai seminarai, produktų akreditavimas ;*
- 3) rinkodaros ir populiarinimo kampanija.*

Bendras projekto biudžetas yra 235 881 Eur, iš kurių 200 499 Eur finansuojama

Europos regioninės plėtros fondo lėšomis.

Programos svetainė: www.latlit.eu

Oficiali ES svetainė: www.europa.eu

Projekto informacija: <http://www.atostogoskaime.lt/agroturizmo-produktu-vystymas-puoselejant-ukininkavimo-tradicijas-latvijoje---lietuvoje>

Šis dokumentas parengtas naudojant Europos Sąjungos finansinę paramą. Už šio dokumento turinį atsako Lietuvos kaimo turizmo asociacija. Jokiomis aplinkybėmis negali būti laikoma, kad jis atspindi Europos Sąjungos nuomonę.